

UNIVERSITAT DE
BARCELONA

INTERVENCIÓ ASSISTIDA AMB GOSSOS

ESTUDI DE CAS :
Abordem el món de les intervencions amb gossos amb
infants autistes

AUTORA: Laura Aldao Janer

TUTORA: Núria Rajadell Puiggròs

JUNY 2017

TREBALL FINAL DE MÀSTER DE PSICOPEDAGOGIA

Resum

La introducció d'animals en diferents disciplines de treball terapèutic en el camp de la salut humana ha experimentat un creixent interès en el nostre país. No obstant, la falta d'una reglamentació estipulada i acceptada, així com la falta de professionalització en aquest àmbit, provoquen una percepció externa escèptica en relació a aquesta tipologia d'activitats. Aquesta pot ser deguda a la falta d'existència d'evidències empíriques suficients per a considerar aquestes activitats com un tipus de tractament vàlid i beneficiós per a la salut humana. Tenint en compte aquestes consideracions, l'objectiu és esbrinar quins beneficis pot aportar la utilització d'un gos a l'hora de realitzar teràpies amb nens autistes, concretament als àmbits de la comunicació, la relació i la conducta; així com quines són les variables que es postulen com a condicionants per a la viabilitat de les teràpies en un centre escolar.

Es presenta a continuació l'estudi de cas d'una nena autista, en relació a la teràpia amb gossos que rep -des de l'associació Boskan- a l'escola EMEE Virolai. La valoració d'aquest cas es va realitzar a partir de l'anàlisi de les dades recollides a través de diferents mètodes -graelles d'observació; registres de sessió; entrevistes amb professionals-.

Els resultats d'aquest estudi demostren, primerament, que hi ha poca informació sobre la temàtica tractada, la qual cosa dificulta la contrastació dels resultats obtinguts amb evidències empíriques que validin la seva fiabilitat. Posteriorment, tal i com es pot veure en l'apartat de l'avaluació del cas, s'han observat avenços i millores per part de la nena, podent afirmar que aquesta intervenció en concret va donar els seus fruits. Tanmateix s'han pogut establir les diferents variables a tenir en compte a l'hora de determinar la viabilitat d'aquestes teràpies en centres escolars -a partir de la informació proporcionada pels diferents professionals d'aquest àmbit-.

Per tant, aquest estudi ha demostrat que la intervenció amb una gossa pot ser un factor de suport important a l'hora d'educar i treballar amb una nena autista, així com per a l'estimulació d'alguns dels diferents àmbits afectats en aquest trastorn.

Paraules clau

Teràpia amb gossos; salut humana; autista ; estudi de cas; beneficis; viabilitat.

ÍNDIX

CAPÍTOL I. INTRODUCCIÓ	1
1.1 Finalitat del projecte	4
CAPÍTOL II. BASES TEÒRIQUES	6
2.1 Les intervencions psicoeducatives amb animals	6
2.2 El Trastorn de l'Espectre Autista (TEA)	17
CAPÍTOL III. CONTEXT DE LA INVESTIGACIÓ	22
3.1 Informants de les teràpies	22
3.2 Escenari de la investigació	27
CAPÍTOL IV. EL PROCÉS D'INVESTIGACIÓ	29
4.1 Aspectes generals pel que fa a la metodologia	29
4.2 Descripció del cas	36
4.3 Descripció de les sessions	39
4.4 Avaluació de l'estudi de cas	58
4.5 Viabilitat	63
CAPÍTOL V. CONCLUSIONS I PROSPECTIVA	65
DOCUMENTACIÓ CONSULTADA	68

CAPÍTOL I. INTRODUCCIÓ

Sovint se sent a parlar del benefici que aporten els animals a la vida de les persones; de fet poca gent valora negativament el fet de tenir un animal de companyia a casa, especialment quan hi ha infants en aquesta. Malgrat aquesta percepció, no ha sigut fins fa relativament poc que s'ha començat a considerar i, posteriorment, estudiar, l'efecte que poden tenir els animals, sobretot els de companyia, en diferents tractaments de persones amb necessitats especials.

Per tant, la temàtica de les teràpies assistides amb animals de companyia és, en certa manera, força desconeguda i considero que és important des del punt de vista educatiu, ja que en podem aprendre molt com a professionals del món de l'educació i la psicopedagogia. Per aquesta raó he volgut aprofundir en ella, combinant així les meves dues passions, els animals i els infants, veure més enllà de la simple teoria, endinsar-me en el món que envolta totes aquestes teràpies, observar com funcionen i, sobretot, aprendre'n més per tal de donar resposta a totes les preguntes que sorgeixen en un inici d'investigar aquest món.

Donat aquesta desconexió sobre les teràpies i els seus beneficis, no tant a nivell de saber de la seva existència - ja que avui en dia molta gent n'ha sentit a parlar-, però sí a un nivell més profund, des d'un punt de vista científic i quantificable, es decideix a dur a terme un estudi de cas. Aquesta falta d'informació científica al voltant d'aquest món fa que, un cop comences a indagar en profunditat, et sorgeixin un seguit de qüestions com "Com es duen a terme realment les teràpies?"; "Quins professionals les realitzen?"; "Quins beneficis concrets aporten les teràpies amb gossos?"; "De veritat un infant amb autisme, per exemple, pot arribar a millorar les seves capacitats socioafectives?"; "De què depèn que això succeeixi? Varia segons l'animal, segons el pacient, segons el terapeuta?"; "Quin paper juga el context en el que es duen a terme aquestes teràpies?".

Per tant, la realització d'aquest estudi de cas sorgeix de la necessitat de donar resposta a alguns dels dubtes que envolten a aquesta intervenció terapèutica, és a dir, aquest projecte de investigació basat en un estudi de cas, busca aportar el seu *granet de sorra* a l'estudi d'aquest món, volent conèixer de primera mà com funcionen les teràpies i quins beneficis aporten aquestes intervencions amb gossos a infants amb necessitats educatives especials, concretament amb autisme. Quan parlem d'estudi de cas ho fem d'una investigació en profunditat sobre un tema en concret, caracteritzant-se per la indagació empírica dels problemes d'estudi en els seus propis contextos naturals, els quals són abordats simultàniament a través de múltiples procediments metodològics (Harley, 1994).

La decisió de realitzar-ho amb un cas d'autisme sorgeix després de les primeres investigacions sobre aquest àmbit, les quals van deixar clar que la majoria de les recerques científiques, experimentals i vivencials que s'han dut fins ara han sigut amb infants autistes, com és el cas de l'estudi de la Marguerite E. O'Haire, amb la intenció de poder fer més verídica la meua recerca, es va considerar convenient fer-ho amb la col·laboració d'un infant amb el mateix trastorn.

En aquest treball es presenta, doncs, una primera investigació sobre el món de les teràpies amb animals a través de les entrevistes a diferents professionals especialitzats, per tal de definir les diferents variables que s'han de donar per a poder realitzar òptimament una teràpia amb gossos en un centre escolar, així com l'anàlisi de la mesurabilitat dels ítems utilitzats per les associacions i centres terapèutics especialitzats. Seguidament, i com a nucli d'aquest treball, es presenta un estudi de cas sobre una nena en concret, alumna d'Educació Primària a l'Escola Municipal d'Educació Especial Virolai -EMEE Virolai-, ubicada a Cornellà de Llobregat, qui té diagnosticat un Trastorn d'Autisme lleuger-moderat. Aquesta investigació, i posterior intervenció, es duu a terme gràcies a la col·laboració amb l'associació sense ànim de lucre Boskan, la qual ens permet introduir-nos en aquest món com a observadors i participants indirectes, i facilitar aquesta informació i observacions de primera mà.

Per a exposar tot el procés dut a terme, s'escull un format semblant a l'informe d'estudi de cas, amb la combinació del format de treball final de màster. El treball presentat a continuació consisteix, doncs, en una presentació inicial dels objectius i finalitats dels que es compona aquest estudi, per tal de que el lector es pugui situar en quins objectius s'estan seguint, ja que són els que teixeixen la continuïtat lògica al llarg dels diferents apartats del document.

Una vegada establerts aquests, es procedeix a presentar un petit recull teòric sobre les característiques de la metodologia d'investigació d'estudi de cas, per aportar una mica de sentit al procés que s'ha seguit a continuació.

Posteriorment ja es comença a entrar en matèria amb el *Capítol II*, a partir d'una primera aproximació als fonaments teòrics de dues temàtiques diferents. En un primer lloc trobem els de les teràpies amb animals, els quals es tracten cinc apartats diferents. Primerament, trobem una breu recopilació dels fonaments històrics del vincle entre animals i persones. Seguidament, es presenta un recull dels antecedents d'ús terapèutic dels animals, així com les aportacions científiques considerades més rellevants donats els objectius del treball i les pròpies consideracions de la investigadora. En quart lloc, es busca aclarir el concepte de Teràpia Assistida amb Animals (TAA), així com diferenciar entre els conceptes de Teràpia amb Animals de Companyia (TAC) i Intervencions amb Gossos (IAG), conceptes que s'han barrejat al llarg del temps, però que abasteixen diferents connotacions. Finalment, per tal de presentar el treball el

màxim d'acurat possible, s'exposa la situació vigent a Espanya en relació a aquestes intervencions terapèutiques, dotant al lector del coneixement de la situació concreta en aquest país i de la legislació vigent.

Seguidament trobem els fonaments teòrics de l'autisme, els quals es divideixen en quatre apartats diferenciats. Primerament trobem un petit recull de les aportacions teòriques més rellevants -considerades per l'autora d'aquest document-. Continuem amb l'aclariment i l'aprofundiment en el concepte d'Espectre Autista, per seguir amb l'Autisme al segle. XXI, per tal de poder fer un tancament del cercle entre on es va iniciar aquesta concepció i fins on ha arribat avui en dia. Finalment, trobem els criteris diagnòstics del DSM-V, ja que es consideren fonamentals per a la comprensió i el possible diagnòstic, d'infants amb autisme.

A continuació entrem en el *Capítol III.*, sobre els contextos de la investigació. Com el seu nom indica, el lector podrà trobar aquí els diferents informants sobre les teràpies (Boskan; Associació Catalana de Zooteràpia; Proyecto Tan Amigos) així com tota la informació sobre l'escenari de la investigació, l'escola EMEE Virolai, amb l'espai físic i els materials utilitzats.

Tot seguit entrem de ple en el procés d'investigació, en el *Capítol IV*, on hi trobem una exposició detallada de la metodologia emprada així com el rol de la investigadora, les tècniques de recollida i la selecció de dades, que ofereix les bases abans d'abordar el següent apartat de la descripció del cas. A continuació es detallen les característiques pròpies de la nena protagonista i es fa un recull de les qüestions plantejades inicialment, a les quals s'intentarà donar resposta al llarg de la investigació, així com una descripció general de les sessions, és a dir, el model de sessió que s'ha seguit.

En aquest mateix capítol es presenta el desenvolupament de les sessions, de tal manera que es fa una descripció narrativa de les vivències experimentades durant aquestes, per tal de que el lector pugui situar-se en la pell de la investigadora i entendre les valoracions posteriors. Aquestes valoracions són exposades posteriorment a la descripció de les sessions, per tal de donar continuïtat a la lectura, amb una avaluació de l'estudi de cas, una valoració de les actuacions personals i un estudi de viabilitat de les teràpies.

Finalment el *Capítol VI* mostra les Conclusions, per tal de conèixer les percepcions finals que s'extreuen d'aquesta investigació, així com un petit recull d'aportacions enfocades al futur d'aquest món.

1.1 Finalitat del projecte

Nombroses aportacions, a gran o petita escala, han demostrat que les teràpies amb animals aporten beneficis a les persones amb necessitats educatives especials (NEE). De fet, són tants els beneficis que pot aportar un animal, que com a ésser viu transmet sentiments i emocions, que els seus efectes positius es poden fer visibles fins i tot en persones sense NEE que pateixen situacions problemàtiques o difícils (drogoaddictes, presos, jubilats, persones malaltes...) o fins i tot aquelles que els tenen com a mascotes.

Tanmateix, com ja s'ha fet palesa en la introducció d'aquest projecte, moltes de les aportacions solen tenir poca base científica, la qual cosa fa difícil quantificar i avaluar els beneficis d'aquestes. Donada aquesta tessitura, aquest projecte d'investigació pretén contribuir amb una aportació personal, ja que es un camp d'actuació que necessita nodrir-se de noves recerques que puguin contribuir a engrandir la fiabilitat i viabilitat de les seves intervencions.

L'estudi de casos és l'estudi de la particularitat, no de la generalització -es massa pobre per a poder fer-ho-, alhora de la complexitat d'un cas regular, per tal d'arribar a comprendre la seva activitat en circumstàncies, és a dir, que el cas és una cosa específica, una cosa complexa en funcionament. (Robert Stake, 1998). Tenint en compte aquestes connotacions, la finalitat d'aquest projecte és donar resposta a dos grans interrogants. El primer de tots, conèixer quines són les variables que s'han de donar per a poder realitzar teràpies en centres escolars i si els beneficis que es pregonen són mesurables. Aquest objectiu s'intentarà assolir amb l'aportació de diferents centres o associacions que realitzen aquestes teràpies, a través de les seves experiències i de la col·laboració conjunta. El segon d'aquests interrogants es configura com el gran àmbit de recerca i intervenció d'aquesta investigació, i és descobrir quins beneficis pot experimentar una nena de 8 anys, alumne de primària en una escola d'educació especial, al rebre una intervenció amb gossos al seu centre escolar- juntament amb altres companys de classe- durant un curs escolar. Concretament, els beneficis centrats en els àmbits socioafectiu, relacional i de comportament, els quals es configuren com els més afectats en persones autistes, és a dir, l'objectiu màxim és veure si és possible establir, i millorar, el contacte amb una nena autista a través de la utilització d'un gos.

Una de les dificultats més severes i evidents que presenten les persones que tenen autisme és l'aïllament comunicatiu, per tant, establir una reciprocitat comunicativa i emocional els resulta molt complicat. En el moment en què les persones establim un procés que ens permet relacionar-nos obrim de manera immediata tot un seguit de canals a diferents nivells (verbals, gestuals, rítmics, tonals) que ens permeten obtenir la interacció amb l'altre, tot aconseguint connexions, enteniments, relacions d'anar i tornar, en definitiva processos comunicatius.

A més a més, amb el temps de recerca inicial, vaig poder comprovar que moltes vegades les valoracions sobre els beneficis d'aquestes teràpies variaven segons les opinions pròpies de les persones consultades, és a dir, solen ser àmbits en els que les persones o es mostren a favor, o en contra, però sempre falten motius i dades científiques aplicables. Per tant, intentarem fer una petita contribució a la causa i veure si, en una escola municipal d'educació especial de Catalunya, amb un grup d'alumnes, professionals i animal concrets, es poden veure beneficis significatius i mesurables.

CAPÍTOL II. BASES TEÒRIQUES

En aquest capítol es presenten de manera general els aspectes teòrics, històrics i conceptuals relacionats amb els dos conceptes nuclears d'aquest Treball de Fi de Màster. En primer lloc repassem la importància de les intervencions psicoeducatives realitzades amb animals, i en segon lloc el Trastorn d'Espectre Autista.

2.1 Les Intervencions psicoeducatives amb animals

Fonaments històrics del vincle entre animals i persones

Els animals han estat presents de manera important al llarg de l'evolució dels humans; de fet, les diferents cultures del món comparteixen un passat de relació amb aquests, sigui per a ensinistrar-los, tenir-los com a símbols de vitalitat, força, pau, lleialtat, etc. La qüestió que es plantegen molts és quan va començar l'ensinistrament dels animals per part dels humans, és a dir, quan es van convertir en animals de companyia. Segons el Dr. James A. Serpell, la prova més antiga que es té sobre la tinença d'animals de companyia són unes restes funeràries d'uns 12.000 anys d'antiguitat descobertes al nord d'Israel, les quals consisteixen en l'esquelet d'una dona enterrada en posició fetal i amb la mà descansant sobre els ossos d'un esquelet de cadell. Els experts creuen que, per la posició del cos, aquest enterrament indicava un vincle afectiu estret entre els dos individus.

Tenint de referència aquest descobriment, es va començar a afirmar, i considerar, que els animals de companyia han tingut un paper important en l'evolució humana; tanmateix, aquests van anant perdent protagonisme a l'Edat Mitjana i no el van recuperar fins a finals del segle XVII, quan es va tornar a fer forta la teoria de que els animals actuaven com agents socialitzadors, iniciant-se així una forta relació amb aquests, ja que tots necessitem un amic que sigui el nostre suport, que ens escolti i que ens estimi incondicionalment, sense jutjar ni posar objeccions, i moltes vegades un animal pot ser aquest amic.

Antecedents d'ús terapèutic d'animals

La utilització d'animals de companyia amb finalitats terapèutiques té un llarg i ampli recorregut, però oficialment es tracta d'un model relativament nou. La primera constància d'aquesta utilització es remunta al 1792 amb la fundació *York Retreat* (Anglaterra) per la "*Society of Friends*" i concretament per William Tuke, malgrat que no va inaugurar-se fins el 1796. Aquest és un centre de rehabilitació per malalts de la salut mental on s'utilitzen animals com a terapeutes, els quals mostren grans beneficis socialitzadors i psicològics en els malalts que es tracten.

A partir d'aquests inicis, s'han anat succeïnt diferents actuacions amb teràpies d'animals sent algunes de les més importants les explicades a continuació:

Al 1867 es van utilitzar animals pel tractament d'epilèptics en Bielfield (Alemanya), centre que segueix atenent prop de 5.000 pacients amb trastorns físics i mentals.

Posteriorment, al 1948, el Dr. Samuel B. Ross va fundar el centre Green Chimneys, prop de Nova York, una granja de reeducació d'infants i joves amb trastorns del comportament mitjançant el treball amb animals.

Al 1953 va arribar la inestimable aportació de Jingles, el gos del psiquiatre Boris M. Levinson, que va suggerir-li a aquest el seu potencial com a co-terapeuta, a l'ajudar-lo en una sessió amb un infant retret i poc comunicatiu. El psiquiatre va observar que amb la presència del gos, l'infant es mostrava més comunicatiu, interactuant de manera positiva amb l'animal. Posteriorment, al 1969, va establir el terme d'animals terapèutics i es postula pioner al utilitzar el Pet Facilitated Psychotherapy (PFP) amb infants amb trastorns del comportament, dèficit d'atenció i problemes de comunicació. Levinson creia que els animals eren el pont entre ell mateix i els infants pacients, perquè aquests establien primer, relació amb l'animal, després amb el terapeuta i, finalment, amb la resta de persones.

Seguint la línia investigadora que va obrir el Dr. Levinson; Samuel i Elisabeth Corson van realitzar un programa (1974) en un hospital psiquiàtric per avaluar la viabilitat de les Teràpies Assistides amb Animals (TAA), utilitzant gossos amb pacients que no responien bé als tractaments tradicionals. Amb aquest, van obtenir bons resultats, constatant un augment significatiu en la comunicació, l'autoestima, la independència i la capacitat d'assumir responsabilitat en la cura dels animals.

Al 1991, James Serpell va realitzar l'estudi "Efectes beneficiosos en els propietaris de mascotes en diferents aspectes de la salut i comportaments humans" (Regne Unit), en el qual

s'evidenciava que hi ha menys problemes de salut a partir del primer mes després d'adquirir una mascota.

Aportacions científiques rellevants

Pel que fa a les aportacions científiques, malgrat no ser l'àmbit d'estudi més estès, sí que s'han anat realitzant investigacions sobre els beneficis de les TAA en relació infants amb diferents trastorns. No ha estat fins la dècada dels seixanta quan han començat els projectes sobre la influència dels animals de companyia en la salut humana, així com sobre els seus beneficis orgànics i d'ordre social, com reducció de pressió o facilitació de la interacció, respectivament.

Alguns estudis coneguts, els quals es solen tenir en compte en qualsevol estudi sobre les TAA, són els de Mayers (1987), Katcher i Wilkins (2003), Serrano (2002) o bé Dolz (1997), els quals mostraven diferents exemples dels beneficis d'utilitzar als animals de companyia com a co-terapeutes. Altres aportacions ja han estat anomenades en l'apartat històric de les teràpies, com és el cas dels estudis del psicòleg Levinson, considerant-les així mateix com a aportacions científiques.

Donada la brevetat del treball, s'utilitza com a referent algunes aportacions concretes presentades a continuació. Primer, trobem les aportacions de Katcher i Wilkins (2003), les quals es consideren rellevants en l'àmbit d'investigació sobre les TAA. Aquests defensaven que els animals tenien un efecte calmant en els infants, especialment en aquells que pateixen hiperactivitat, dèficit d'atenció o problemes conductuals. Alhora, els animals aconseguien atreure i mantenir l'atenció d'aquests, dirigint-la cap a l'exterior, reduint així la seva excitació i aconseguint que els infants focalitzessin més en els terapeutes i altres adults presents.

Tanmateix, les aportacions de Ruckert (1997) també es consideren importants, destacant entre les més rellevants la seva afirmació sobre el vincle especial que es formava entre els animals i els infants, la qual cosa contribuïa a un aprenentatge més saludable per part de l'infant. Aquesta afirmació estava recolzada pels resultats de les seves investigacions.

En un sentit més emocional, els diferents estudis (Bryant, 1990) demostraven que els infants en contacte constant amb animals de companyia mostraven un augment en la comprensió emocional, desenvolupant un major grau d'empatia cap a altres éssers humans.

Trobem també que d'altres estudis han demostrat que la presència d'un animal pot augmentar significativament les conductes socials positives dels infants autistes, com és el cas de l'estudi de Marguerite E. O'Haire, publicat a la revista *Plos One*, en el qual es va comparar l'actitud d'infants d'entre 5 i 13 anys amb el seu grau d'interacció amb els adults, en dues situacions diferenciades. Per una banda, quan estaven davant d'objectes inanimats i, per l'altra, davant de conillets d'índies. L'estudi va demostrar que quan es trobaven en la segona situació, els infants es mostraven més receptius, amb més ganes de parlar i amb més intencionalitat en el contacte visual i físic, demostrant així que els animals fomenten les conductes socials dels infants

Noció de teràpia assistida amb animals

Al llarg de la història, podem trobar diferents nocions o definicions de "teràpia assistida" amb animals, des de la concepció de Beck, qui enuncia la teràpia assistida com aquella que implica un "ús dels animals com a agents terapèutics" (2003), passant per l'aportació de Katcher, qui les va assenyalar com una manera funcional d'utilitzar la capacitat terapèutica del contacte amb animals. Malgrat la diversitat d'especificacions que trobem, totes les opinions es basen en la mateixa capacitat terapèutica dels animals, en aquest treball ens centrarem en la utilitzada per Tucker (2004), la qual diu que la teràpia assistida per animals de companyia és una intervenció de tractament terapèutic directe, amb uns objectius específics dissenyats per tal de millorar el funcionament físic, social, emocional o cognitiu dels éssers humans tractats. D'aquesta manera es consolidaria l'opinió de que en les teràpies "es pretén integrar tots els plans de treball: mèdic, psiquiàtric, psicològic, educatiu i social" (Serrano Ripoll, 2004).

Els objectius mencionats anteriorment, els marca el professional de la salut que dirigeix el tractament, qui serà l'encarregat de planificar, documentar i avaluar tot el procés. Alhora, és l'encarregat de dirigir l'equip de professionals sanitaris que intervenen en el procés, juntament amb el cuidador de l'animal (en molts cassos aquestes dues figures es consoliden en la mateixa persona, sent professional de la salut i cuidador de l'animal alhora). En aquest procés participen, de manera integral i indispensable, animals que reuneixen uns criteris específics necessaris per al correcte funcionament de les teràpies. Aquestes es poden realitzar en una àmplia varietat de contextos, ja sigui de manera individual o grupal.

Per tant, ens trobem davant d'un recurs terapèutic amb tres ingredients bàsics (Ridruejo, 2006): El primer subjecte d'aquest és el pacient amb la seva càrrega mòrbida determinada, la qual ha hagut de ser diagnosticada prèviament. Un segon element seria el terapeuta, tractant-

se en aquest cas d'una persona especialitzada tècnicament formada, que ha de ser capaç d'estructurar i programar la relació bàsica, i els efectes que tenen lloc en aquesta, en el fet d'establir una relació persona-animal. En tercer i últim lloc, s'ha d'implicar a un animal que ha hagut de ser preparat de manera adequada i acurada, per a la seva trobada i relació amb el pacient; en aquest cas s'ha de tenir en compte tant el tipus d'animal, com el seu entrenament i la seva capacitat de relació amb el pacient. Finalment, la teràpia assistida també implica un context d'actuació en la que es du a terme i, aquest, ha de ser el més apropiat possible per tal de que hi hagi una relació el més eficaç i significativa possible.

Tanmateix, ens trobem amb la necessitat de precisar que els animals no constitueixen una teràpia per si mateixos, sinó que més aviat són considerats un instrument en aquest procés, és a dir, són vehicles de mediació entre el terapeuta i el propi pacient. Per tant, les TAA no són una panacea ni són substitucions de les teràpies o tractament educatius i/o medicinals convencionals, sinó un complement d'aquests, convertint-se en un ajut i facilitador de l'efecte de la farmacoteràpia i la psicoteràpia. Per això moltes vegades es parla de *cooteràpia* o de que l'animal és *co-terapeuta*.

A partir de l'auge experimentat en aquest món, ha esdevingut necessari en els últims anys, i degut a la diversificació del treball i de l'especialització de les intervencions, la definició i classificació dels diferents tipus d'intervenció que es desenvolupen en l'actualitat, en funció dels seus objectius de treball i dels continguts treballats (Kruger y Serpell, 2010). Segons el Centre de Teràpies Assistides amb Cans (CTAC), per una banda tenim les TAA, que, com ja s'ha explicat i a mode de resum, són les intervencions assistides on, de manera intencionada, s'introdueix a un animal com a part del procés de la teràpia amb l'objectiu principal d'assolir millores en les funcions físiques, cognitives i/o psicosocials. Per altra banda, trobem les Activitats Assistides amb Animals (AAA), amb les quals es persegueixen uns beneficis més recreatius, a partir d'aspectes motivacionals i educatius, per tal d'augmentar la qualitat de vida de les persones. Per tant, trobem la gran diferència de que en el segon cas no s'identifiquen objectius terapèutics definits ni la recerca de mesures de canvi, així com que no resulta necessària la presència d'un professional, ja que les sessions les poden dur a terme voluntaris. Finalment trobem les actuacions d'Educació Assistida amb Animals (EAA), que són aquelles intervencions on els objectius són educatius, com pot ser l'aprenentatge de matemàtiques, lectoescriptura, etc., les quals també són dirigides per professionals de l'educació.

Diferència entre IAA i TAA

És apreciable com, en molts dels articles o llibres consultats, sobretot en els més “antics”, s'utilitzen de manera sinònima els conceptes de TAA i d' IAA (Intervenció Amb Animals), tot i que en els últims anys, aquestes nocions han evolucionat fins a consolidar-se en dues idees diferents, però alhora complementàries. Segons la *International Asssociation of Human – Animal Interaction Organizations* (IAHAIO) la *Intervenció Amb Animals* correspon a la denominació que s'ha de donar a qualsevol acció que es duu a terme amb un animal amb finalitats terapèutiques, educatives i socials. En el marc d'aquestes actuacions es diferencien les esmentades TAA, EAA i AAA; per tant, la diferència recau en el fet de que quan parlem de IAA, ens centrem en intervencions que combinen mesures terapèutiques (TAA), educatives (EAA) i socials (AAA) en les seves participacions.

En cas de que una actuació amb animals només tingui finalitats terapèutiques no se la pot anomenar IAA, sinó que se l'ha d'anomenar TAA, i el mateix passa amb les actuacions educatives (EAA) o bé les socials (AAA), considerant-se doncs que les IAA són aquelles intervencions més completes i beneficioses pel fet d'incloure objectius transversals i multidisciplinaris de les diferents àrees a tractar en persones amb necessitats educatives especials o bé amb risc d'exclusió social.

Àmbits d'actuació i destinataris

Les intervencions assistides amb animals solen respondre a un tipus de demanda concreta, la d'aquelles persones que presenten necessitats especials i que es poden veure immerses en processos de risc d'exclusió social per les seves característiques. Atenent a aquestes especificitats, hi ha dos grans grups de destinataris, si més no al nostre país, per a la utilització de les teràpies amb animals:

- **Col·lectiu d'Infants i Adolescents:** en formen part els infants i adolescents amb necessitats especials per trastorns (Autisme, Síndrome de Down, Paràlisi Cerebral, TDAH, Trastorns de la Comunicació, problemes motors, etc.), per discapacitats física o psíquica, per problemes de conducta o per situacions concretes de risc d'exclusió social (abusos, delinqüència, addiccions, violència familiar, etc.) que moltes vegades deriven en malalties com la depressió, l'ansietat, dificultats d'adaptació, inseguretats, problemes d'autoestima....i un llarg etcètera on els animals poden col·laborar-hi des d'un vessant qualitatiu.
- **Col·lectiu de persones de la tercera edat:** normalment solen anar dirigides a aquelles persones que, o bé tenen algun tipus de demència –moltes vegades

Alzheimer o bé Parkinson-, o que pateixen risc d'exclusió social. Aquestes teràpies acostumen a realitzar-se en els mateixos centres on assisteixen o bé resideixen els mateixos usuaris (residències, centres de tercera edat, centres de dia...), on hi ha un elevat nombre de persones que pateixen demència, Alzheimer, Parkinson, malalties cròniques, problemes motors, deteriorament cognitiu, discapacitat visual / auditiva, entre d'altres. Aquestes dolències, juntament amb el fet d'estar separats de la família i sentir-se sols, provoca moltes vegades que hi hagi una falta de motivació, sentiment d'abandó i aïllament, ansietat i fins i tot depressió.

Per tant, parlem de l'àmbit educatiu (escoles ordinàries, escoles d'educació especial, instituts...), de l'àmbit social (centres d'acollida, CREA, centres penitenciaris, residències tercera edat...) i fins i tot de l'àmbit sanitari, ja que les teràpies també s'utilitzen en Pedagogia Hospitalària per tal de millorar la qualitat de vida dels malalts (Martínez Abellán, 2002).

Beneficis generals

Hi ha moltes referències d'autors que defensen i demostren que quan les persones interactuen amb animals, assoleixen sensacions d'unitat amb la natura i la vida. Aquestes interaccions afavoreixen que les persones se sentin menys soles i menys deprimides, proporcionant un context positiu en el seu dia a dia que els permeti evadir-se, una mica, de les seves preocupacions, dolors o malalties. Els diferents estudis realitzats fins ara han demostrat que la intervenció d'animals aconsegueix apropar-se d'una manera més eficient a la rehabilitació i a la millora dels destinataris pel que fa a casos de trastorns o malalties cròniques, ja que generen motivació, millora de l'autoestima, il·lusió, establiment d'un vincle afectiu, entre d'altres.

Brickel (1985) assenyalava que els animals, com a estímuls de distracció i educació, eren complexos al funcionar en els nivells tàctil, auditiu, cognitiu i emocional. Aquest últim es deu al fet de que quan un individu experimenta o assoleix una relació més satisfactòria amb un animal, és molt probable que desenvolupi un vincle emocional amb aquest.

Hutton va configurar, en la seva aportació del 1982 sobre la utilització social dels animals (Martínez Abellán 2008), una llista sobre les aportacions beneficioses per als pacients de les teràpies:

- ✓ Trenquen barreres i estableixen una comunicació de tipus eficaç.
- ✓ Atorguen la sensació de ser una persona "de valor".
- ✓ Permeten l'oportunitat d'aprendre i experimentar diferents situacions gràcies a l'exemple i a la pràctica d'aquestes.

- ✓ Poden arribar a ensenyar a ser desinteressats, així com valors com la responsabilitat, l'estima i l'amor, tot a través de l'exemple.
- ✓ Es troben involucrats en la cicatrització de traumes emocionals de la vida diària.
- ✓ Poden configurar-se com un amic, un confident i un acompanyant.
- ✓ Sovint es configuren com un complement, un més a més, per a altres terapeutes, permetent millorar l'actuació i els resultats d'aquest.
- ✓ Poden encaixar en gairebé qualsevol situació gràcies als seus rols poc definits.
- ✓ Solen començar des de la base en la que es troben les persones en el moment de la intervenció i les condueixen, gradualment, cap a una millora de la qualitat de vida.
- ✓ Tendeixen a aconseguir que les persones utilitzin les seves pròpies forces internes per ajudar-se a elles mateixes.
- ✓ Els pacients poden parlar, conversar o fer confidències amb ells, amb l'esperança d'aconseguir tolerància, comprensió i empatia sense gairebé interrupcions.
- ✓ Tenen un efecte catàrtic, la qual cosa permet que la gent es desfogui.
- ✓ Saben mantenir els secrets més íntims.
- ✓ Saben formar i establir relacions ràpidament.
- ✓ Són sensibles als sentiments i les emocions de les persones amb les quals treballen, amb la qual cosa saben quan no són benvinguts o necessitats, així com els moments en que sí ho són i poden extreure tot el partit d'aquestes situacions.

Corson y Cols. (1995) especifiquen tres grans àmbits de beneficis amb els pacients de les intervencions amb animals:

1. Beneficis psicològics:

- Estadi afectiu positiu, millora l'autoestima, la motivació i el sentiment d'assoliment. Adquisició de confiança, seguretat i sensació de sentir-se útil.
- Associació o necessitat de proximitat física amb altres éssers vius. Necessitat de ser necessitat.
- Impuls del desenvolupament de l'autonomia.
- Millora l'estabilitat emocional, millorant la salut mental.
- Impuls del joc, de l'estimulació de la memòria, l'atenció i la concentració.
- Estímul en el llenguatge.
- Reducció de l'ansietat, depressió o sentiment de soledat.

2. Beneficis socials:

- Foment de les interaccions socials amb un desenvolupament de sentiments com: empatia, respecte, comprensió i comunicació amb altres.
- Efecte de "lubricant social": cohesió social, joc cooperatiu i major col·laboració amb el personal terapèutic / mèdic / educatiu.

3. Beneficis físics

- Millora i/o recuperació de la salut.
- Enfrontament a la malaltia.
- Increment de l'activitat física i de les habilitats motores.
- Disminució de l'estrès, la pressió arterial i la freqüència cardíaca.

Hem volgut acabar de completar aquest apartat amb aquells -els que s'han considerat més rellevants- beneficis més concrets presentats per Martínez Abellán (2008):

- ✓ Acceptació: els animals són excel·lents a l'hora d'acceptar a tothom per igual, sense classificar ni prejudici.
- ✓ Contacte físic: s'ha demostrat que hi ha relació entre el contacte físic i la millora de la salut, però per a moltes persones és difícil el contacte físic amb altres (TEA), no obstant, el poder acariciar a un animal, sí que els resulta agradable.
- ✓ Empatia: la majoria de les persones que hi treballen, acaben identificant-se amb els animals.
- ✓ Enfocament exterior: els animals ajuden a les persones que tenen malalties mentals, baixa autoestima, depressió, etc., a que arribin a canviar el seu enfocament de l'ambient. D'aquesta manera no pensen tant amb els seus problemes i més en els animals.
- ✓ Estímul mental: aquest ocorre perquè s'incrementa la comunicació amb altres persones, incentivant així el llenguatge, la memòria, la evocació de records, etc.
- ✓ Relacions: els animals són capaços d'obrir un camí de comunicació emocionalment segur entre el terapeuta i el pacient, ja que els animals aporten un aire de seguretat emocional a les sessions de teràpia. Solen ajudar a trencar les primeres resistències per part dels pacients a realitzar les teràpies.

Situació a Espanya

En els últims 20 anys, a partir de la dècada dels 80, les TAA han anat creixent i reforçant-se gradualment, creant-se associacions i organitzacions on es realitzen estudis en profunditat sobre el gos i la seva intel·ligència. Aquest creixement també es va donar a nivell nacional amb la creació, al 1987, de la Fundació Purina -a partir del 2002: Fundació Affinity-, pioners a Espanya pel que fa a la implantació i finançament de programes de teràpia assistida per animals per a diferents grups de població (tercera edat, infants amb necessitats especials, centres penitenciaris, centres psiquiàtrics...). A canvi de col·laborar amb aquests programes, els centres han de regular i mesurar els seus resultats per tal de poder-los compartir i afavorir així a través de l'experiència compartida.

Un altre moment rellevant a nivell històric nacional es produeix uns anys més tard, concretament al 1990, es va crear la Fundació ONCE gos-pigall, la qual va inaugurar una escola de gossos pigall al 1999, convertint-se en el major centre d'ensinistrament de gossos pigall d'Europa.

Precisament és a partir dels anys 90 quan comencen a apareixen iniciatives del sector privat per tal de promoure i realitzar projectes d'Intervenció Assistida amb Animals, com és el cas de la Fundació Bocalán, creada al 1994, o el cas del CTAC(1998), les quals han esdevingut, tant a nivell nacional com internacional, referents en el desenvolupament de les IAA.

Un cop aquestes dues associacions han aconseguit situar les IAA dins el món terapèutic i educatiu, és quan comencen a sorgir altres petites entitats que duen a terme, en escales més petites, aquestes intervencions, però sempre seguint una mateixa base científica objectiva establerta per les principals investigacions i entitats. Per exemple, trobem de conegudes com l'ANTA (Associació Nacional de Teràpies i Activitats Assistides amb Animals), l'AEPA (Asociación Española de Perros de Asistencia) i l'APA (Associació Projecte Animal).

Segons una anàlisi realitzada sobre la situació de les IAA a Espanya (Martos, R. et al., 2015) s'ha corroborat el seu auge en el nostre país. Això es demostra amb el fet que, malgrat quedar palesa de que és en les comunitats autònomes més poblades, com són la Comunitat de Madrid i Catalunya, en primer i segon lloc, seguides per Andalusia i el País Basc, on es duen a terme més IAA, la veritat és que en totes les comunitats autònomes hi ha presents entitats dedicades a les IAA.

Legislació

A nivell nacional, no hi ha cap legislació que reguli la teràpia assistida amb animals de companyia, exceptuant el cas del gos pigall, regulada per una llei estatal de l'any 1966. Podem considerar de legislació a nivell autonòmic pel que fa a l'àmbit dels gossos d'assistència, tot i que es tracta de consideracions més genèriques, sense existir apartats específics per a les teràpies assistides i, encara menys, per a la regulació d'aquestes en institucions escolars, centres residencials, penitenciaris, etc.

Pel que fa a l'interès d'aquest treball, ens situarem en la Llei 19/2009¹ aprovada el 26 de Novembre del 2006 pel Parlament de Catalunya, la qual garanteix l'accés a l'entorn de les persones acompanyades amb gossos d'assistència (BOE-A-2009-20771).

Altres comunitats autònomes amb les seves pròpies lleis pel que fa als gossos d'assistència, que no de teràpia, són: Andalusia (Llei 5/1998), Castella-La Manxa (Llei 1/1994), Comunitat Valenciana (Llei 12/2003), Galícia (Llei 10/2003), les Illes Balears (Llei 5/1999), La Rioja (Llei 1/2000), Navarra (Llei 7/1995) i el País Basc (Llei 10/2007).

¹Recull de la Llei a *Annex I*

2.2 El Trastorn de l'Espectre Autista (TEA)

Principals aportacions teòriques

La primera vegada que es va utilitzar el concepte "Autisme" va ser el psiquiatre suís Eugen Bleuler a l'any 1908, quan va referir-se a un pacient esquizofrènic amb el que estava treballant. A partir d'aquesta introducció es va entendre l'autisme com la condició d'estar tancat en un mateix, quedant aïllat de la societat i l'entorn de l'individu. En aquests primers anys, doncs, es col·locaven a les persones autistes dins del grup d'*esquizofrènia infantil*, i eren considerades com a dèbils mentals, sent ingressades en institucions psiquiàtriques especialitzades (Scielo, 2015)².

Posteriorment van aparèixer les dues figures més importants en l'avenç de la concepció d'aquest trastorn: Leo Kanner i Hans Asperger; els quals van fer grans avenços en la investigació dels trets característics del trastorn. Kanner va diferenciar l'esquizofrènia i l'autisme, manifestant les diferències que hi havia entre ambdues patologies després de dur a terme un estudi d'onze casos clínics concrets. Anant un pas més enllà, aquest autor va establir trets comuns per assentar les bases pel diagnòstic de l'autisme, considerant que la principal incapacitat a la qual s'enfronta un infant autista és la dificultat per establir qualsevol tipus de relació social amb altres persones. Al 1943, Kanner va afirmar que, malgrat semblar tenir un origen biològic, l'autisme també es podia explicar per una qüestió d'educació i amor paternal, assegurant que moltes de les famílies estudiades -amb infants autistes-, eren fredes, insensibles, distants, exigents i massa ocupades en les seves professions, inclús es va encunyar el terme "mares nevera", per fer referència a aquelles mares que, per no proporcionar el suficient amor i estima als seus fills, havien contribuït a que aquests desenvolupessin l'autisme.

Afortunadament però, Kanner (1954)³ es va adonar que aquesta teoria sobre les mares nevera no era sostenible al veure com germans que compartien els mateixos pares, mostraven diferències en el desenvolupament, o no, del trastorn autista. Malgrat aquests inicis de recórrer el bon camí, aquesta primera afirmació va fer que durant els primers anys, l'autisme anés acompanya de l'afirmació que «els progenitors són massa freds en la seva relació amb els nens, el que els porta que la personalitat del menor es trastorni o no es desenvolupi de manera normal» (Autismodiario, 2017⁴).

²Citat a "El autismo 70 años después de Leo Kanner y Hans Asperger" (Artigas-Pallarès, J; Paula, I., 2011)

³ Citat a "El autismo 70 años después de Leo Kanner y Hans Asperger" (Artigas-Pallarès, J; Paula, I., 2011)

⁴ Citat a Autismodiario.org [Recuperat al Maig de 2017].

Hans Asperger (1944), doctor en pediatria, va realitzar estudis pel seu compte, arribant a definir el trastorn autista com la *Psicopatía Autista*” En els seus estudis, però, va trobar diferències respecte de les aportacions de Kanner, amb la qual cosa considerava que la seva síndrome era diferent de l'autisme d'aquest.

Ambdós autors van arribar a descriure les característiques del comportament autista, citades per Artigas-Pallarès, J & Paula, I (2011):

- ❖ Aïllament autista: tendència a realitzar activitats o moviments estereotipats i/o repetitius, deixant fora d'aquestes les altres coses, objectes o persones del món exterior.
- ❖ Dificultats amb el llenguatge.
- ❖ Comportaments ritualitzats i/o obsessius.
- ❖ Preferència per les coses o objectes que no pas per les persones.
- ❖ Rebuig o reacció excessiva en front de sorolls estridents i/o forts, a moviments inesperats o violents, entre d'altres estímuls sensorials massa forts.
- ❖ Absència de reaccions de plaer, estima o afecta cap els altres (inexistència de somriure o goig en els primers anys o per tota la vida).
- ❖ Possibles habilitats o capacitats mentals inusuals.

Concepte d'Espectre Autista

Lorna Wing, en el seu estudi realitzat amb J. Gould al 1979, va propiciar l'aparició de la primera definició d'autisme com un conjunt de símptomes que es podien associar a diferents trastorns i nivells intel·lectuals, amb una alta probabilitat d'anar acompanyats per retard mental o retard del desenvolupament; i va establir tres dimensions principals que es trobaven alterades en els autistes: la interacció social; el pensament i la conducta i el llenguatge i la comunicació, elaborant a partir d'aquesta idea la *Triada de Wing*⁵ (**Figura 1**) la qual constitueix, encara avui dia, la base per a realitzar el diagnòstic d'autisme.

Les seves aportacions es van reforçar posteriorment amb Àngel Rivière (1997), qui va desenvolupar l'Inventari De l'Espectre Autista (IDEA), establint dotze dimensions que s'alteraven de manera sistemàtica en els quadres d'autisme, agrupades en quatre blocs (**Figura 2**) significatius que seguien l'estructura de Wing.

⁵Citat per Rivière & Martos (1997)

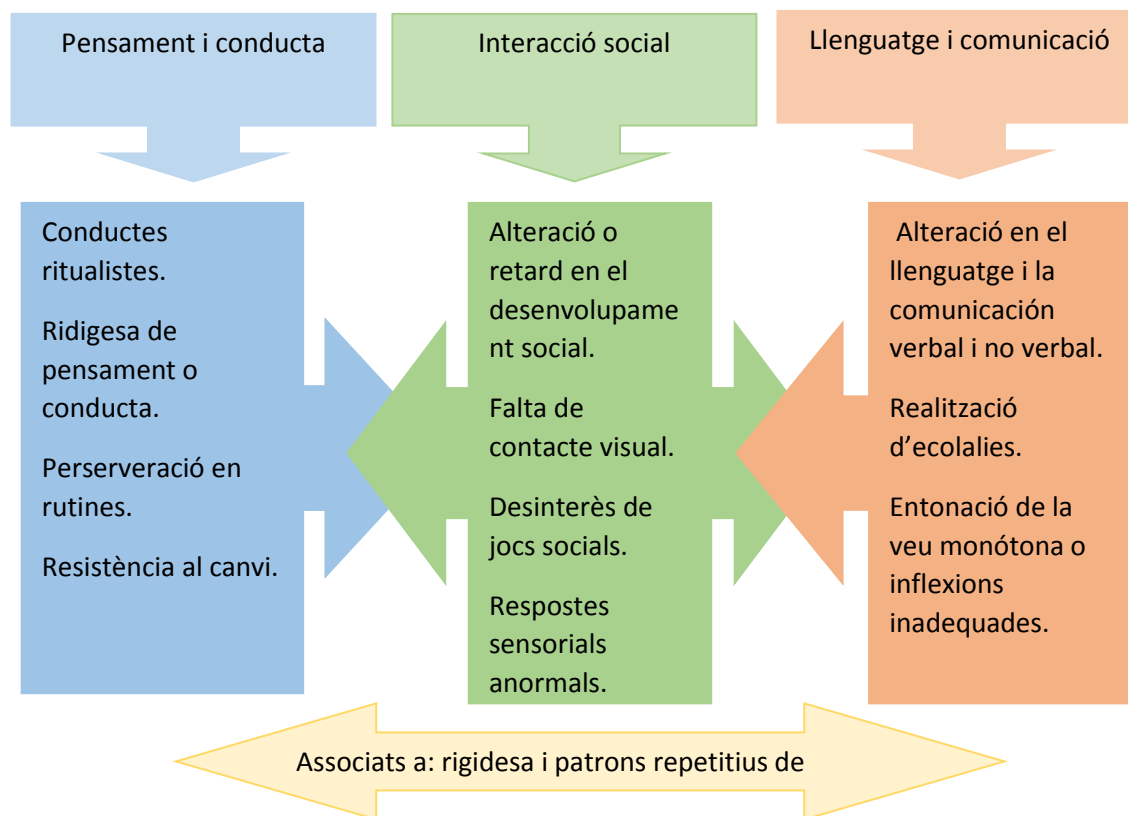

Figura 1. Dimensions de la *Triada de Wing* (2017) (adaptació pròpia).

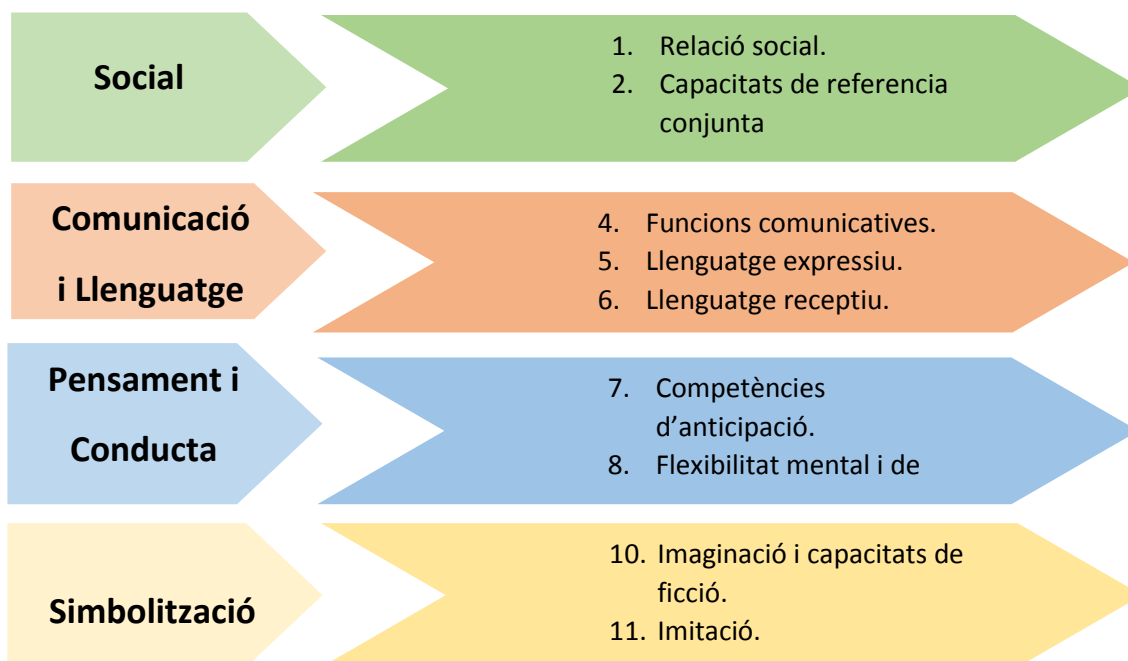

Figura 2. Dimensions proposades per Rivière (1997) (adaptació pròpia).

Autisme al segle XXI: el DSM-V

El DSM-V⁶ va consolidar el concepte d'autisme, substituint la denominació actual de trastorns generalitzats del desenvolupament per la de "Trastorn de l'Espectre Autista" (TEA). Aquest canvi conceptual aporta més connotacions de les que podria semblar en un primer moment, diferenciant el TEA d'altres trastorns, i iniciant-se un debat de si el trastorn d'Asperger, el trastorn desintegratiu infantil i els trastorns generals del desenvolupament s'haurien d'integrar dins dels TEA. El que defensa aquest canvi és el fet de que les diferències entre els subtipus d'autisme no venen determinades per els símptomes específics de l'autisme, sinó pel nivell intel·lectual, l'afectació del llenguatge i altres. (Artigas-Pallarès, J & Paula, I, 2001). Segons aquests experts, el DSM-V podria marcar un canvi conceptual que potser seria l'inici de l'itinerari cap a una interpretació diferent dels trastorns mentals.

Criteris diagnòstics TEA (DSM-V)

Tal i com es descriu al DSM-V (American Psychiatric Association), el TEA és un trastorn genètic del neurodesenvolupament que es caracteritza per un seguit de criteris diagnòstics⁷, erigint-se com a principals indicadors els criteris A. *Deficiències persistents en la comunicació i en la interacció social en diversos contextos*, i B. *Patrons restrictius i repetitius de comportament, interessos o activitats*. Segons Isabel Paula⁸, aquestes dues àrees han d'estar afectades per poder parlar de TEA.

Recull de criteris diagnòstics del DSM-V pel Trastorn Autista [299.0 (F84.0)]

A. Deficiències persistents en la comunicació social i en la interacció social en diferents contextos.

(a1). Deficiències en la reciprocitat socioemocional.

(a2). Deficiències en les conductes comunicatives no verbals utilitzades en la interacció social.

(a3). Les deficiències en el desenvolupament, manteniment i comprensió de les relacions.

B. Patrons restrictius i repetitius de comportament, interessos o activitats

⁶DSM: "Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders".

⁷ Criteris diagnòstics TEA (DSM-V) *Annex II*

⁸Aportació a la seva assignatura del màster "Avaluació i Intervenció en els Trastorns del Desenvolupament i de la Conducta".

(b1). Moviments, utilització d'objectes o parla estereotipats o repetitius.

(b2). Insistència en la monotonia, excessiva inflexibilitat de rutines o patrons ritualitzats de comportament verbal o no verbal.

(b3). Interessos molt restringits i fixes que són anormals en quant a la seva intensitat o focus d'interès.

(b4). Hiper- o hiporeactivitat als estímuls sensorials o interès inhabitual per aspectes sensorials de l'entorn.

C. Els símptomes han d'estar presents en les primeres fases del període de desenvolupament.

D. Els símptomes causen un deteriorament clínicament significatiu en l'àmbit social, laboral o altres àrees importants del funcionament habitual.

E. Aquestes alteracions no s'expliquen millor per la discapacitat intel·lectual o pel retràs global del desenvolupament.

Tanmateix, segons el *DSM-V*, és important especificar quina és la gravetat⁹ actual de la persona, la qual es basa en deterioraments de la comunicació social i en patrons de comportament restringits i repetitius. Això vol dir que és important especificar si hi ha comorbiditats¹⁰ amb DI, deteriorament del llenguatge, altres trastorns del neurodesenvolupament o afectacions mèdiques/genètiques associades.

⁹ Taules de gravetat a *Annex II*

¹⁰ Segons la enciclopèdia Catalana: "Concurrència en un sol pacient de dues o més patologies".

CAPÍTOL III. CONTEXT DE LA INVESTIGACIÓ

La recollida de dades, així com l'aplicació teòrica, s'han dut a terme en diferents contextos, els quals és necessari explicitar, de manera breu, per facilitar la comprensió de la metodologia i les tècniques emprades, així com la valoració posterior de resultats. Aquests contextos es divideixen en dos grups, els relacionats directament amb les IAG i el relacionat amb el context educatiu concret:

3.1 Informants de les teràpies

Dins d'aquest grup de contextos, l'associació Boskan es configura com el nexa clau d'aquest projecte, essent el pont entre la part teòrica d'investigació i la part pràctica d'observació i participació. La col·laboració amb aquesta associació ha permès obtenir tant informació rellevant per al coneixement i l'anàlisi de les teràpies, així com el centre, recursos i materials amb els que poder participar. Per aquesta raó, és el primer al que es fa menció i és, alhora, del que es té més informació rellevant, ja que s'ha produït una relació constant i continua amb els professionals d'aquesta associació. Seguidament, trobem l'Associació Catalana de Zooteràpia (ACZ) i el Proyecto Tan Amigos (PTA) que han col·laborat més a nivell d'informació i dades útils per al coneixement del funcionament del món de les teràpies i el seu posterior anàlisi. Aquest contacte amb diferents centres i associacions es realitza per la necessitat de contrastar informació i que aquesta sigui més fiable.

Boskan

BOSKAN ¹¹és una associació sense ànim de lucre formada professionals del'àmbit caní -amb gairebé vint anys d'experiència en aquest sector- i de la salut, cadascun d'ells amb una àmplia experiència en el seu camp. Concretament està formada per un equip de Tècnics en Intervenció Assistida amb Animals, com són Terapeutes Holístics, Assessors externs en Psicologia, i alguns d'ells diplomats en l'àmbit sanitari i/o bé social. Alhora també compten amb voluntaris que, amb el seu esforç desinteressat, participen i s'impliquen en impulsar el projecte.

El seu objectiu és promoure la salut física, psíquica i emocional de les persones, així com la seva integració social, a través de diferents projectes de caire terapèutic.

¹¹ Informació addicional de l'associació Boskan a *Annex III*.

Els receptors d'aquestes teràpies integratives són infants, joves i adults de major edat amb psicopatologies i/o discapacitat física, persones d'edat avançada amb o sense trastorns neuro-degeneratius, o bé persones que requereixen una atenció específica, ja sigui de caràcter transitori o permanent.

A continuació mostrem de manera ràpida els seus projectes actuals d'Intervenció Assistida amb Gossos -en endavant IAG- els quals tenen al gos com a element comú, clau i motivador:

IAG d'Activitats Dinàmiques: es realitzen activitats lúdiques per motivar l'animació socio-cultural i la integració, com a teràpia emocional i educativa per reforçar objectius plantejats i assolir-ne de nous, els quals afavoreixen les capacitats i l'estat general de la persona. En l'àmbit de l'escola ordinària, realitzen projectes per combatre el sedentarisme i l'obesitat infantil.

IAG Sinergy Dog: se centra en l'estimulació basal, relaxació i meditació per re-equilibrar les emocions, el cos i la ment. Es parla d'una fusió única per a un benestar complet: es treballa sobretot la relaxació, la qual s'aconsegueix amb la naturalitat del gos, per tal d'afavorir l'alleujament del dolor físic crònic, reduir els efectes de les alteracions d'origen nerviós i millorar la qualitat de la son.

Aquest projecte va dirigit tant a centres, privats o públics, com a particulars.

IAG per millorar la qualitat de vida de persones amb necessitats educatives especials (NEE) o que requereixen una atenció específica (transitòria o permanent).

Realització de projectes per combatre el sedentarisme i l'obesitat infantil des de l'escola ordinària: la seva experiència adquirida durant els anys d'actuació els hi ha servit per poder posar en marxa un projecte d'activitats extra-escolars, anomenat "Jocs i Educació Canina" en el qual, amb el gos com a element motivador, animen als infants i adolescents a fer esport amb la finalitat de combatre el sedentarisme i l'obesitat infantil. Altres aspectes rellevants que es consoliden com a objectius secundaris són ensenyar als infants i joves a conèixer, respectar, protegir i educar a aquests animals en diversos entorns, a la vegada que es diverteixen. Aquest projecte ha tingut una magnífica acollida i un gran èxit en els centres escolars on s'ha implantat.

Per tant, utilitzen un mètode terapèutic i educatiu on l'animal i l'usuari interactuen entre sí, amb la finalitat de promoure la salut mental i física, així com el benestar humà. Aquesta relació promou el sentit de la responsabilitat vers un altre ésser viu i crea un vincle afectiu entre els

dos, esdevenint una bona eina per aprendre a empatitzar amb altres persones. Amb un programa on les dues parts de la intervenció (teràpia i educació) tenen igual importància, faciliten que cada persona assoleixi el seu màxim potencial i el major grau d'autonomia possible.

Defensen que les IAG, dutes a terme correctament per professionals, tenen un efecte positiu sobre les persones: la interacció amb l'animal aconsegueix disminuir l'ansietat; modificar la seva conducta; augmentar el sentiment de vàlua personal i l'autoestima; millorar la comunicació, l'empatia i l'assertivitat. Alhora, les motiva a participar en els exercicis que es proposen i, d'aquesta manera, aconsegueixen millorar també les capacitats cognitives, intel·lectuals i psicomotrius.

Destinataris

Persones de qualsevol edat que requereixin d'una atenció específica:

- Addiccions.
- Alteracions de les capacitats cognitives.
- Alteracions neurològiques (paràlisi cerebral, epilèpsia).
- Alteracions sensorials (auditiva i/o visual).
- Demència senil i Alzheimer.
- Discapacitat intel·lectual.
- Discapacitat física.
- Discapacitat psíquica.
- Persones amb malalties d'origen nerviós.
- Persones en risc d'exclusió social.
- Persones privades de llibertat en procés de recuperació / reinserció.
- Síndrome de Down.
- TEA i Síndrome d'Asperger.
- Trastorns alimentaris.
- Trastorns generalitzats del desenvolupament.
- Trastorns psíquics.

Professionals que intervenen

Boskan compta amb els següents professionals per realitzar els seus projectes:

1. **Tècnic en intervenció assistida amb animals:** és la persona que assisteix a les sessions amb el gos i està en contacte directe amb les persones ateses. És l'encarregat/da de dissenyar les sessions i posar en marxa exercicis amb la finalitat d'assolir els objectius específics plantejats pels professionals del centre. La seva funció rau en ajudar a les persones que reben la teràpia per incentivar-les, motivar-les, estimular-les i donar els suports necessaris per aconseguir l'èxit a cada sessió. Alhora és la persona encarregada de fer les avaluacions, en col·laboració amb els altres professionals del centre.
2. **Educador Caní:** és la persona que s'encarrega de triar quin gos convé per a cada grup i de formar-lo per a que pugui realitzar els exercicis de forma adient. Alhora, vetlla per les necessitats i el benestar del gos, fet importantíssim per al bon funcionament de la teràpia.

Moltes vegades aquestes dues figures tècniques (1 i 2) conflueixen en la mateixa persona.

3. **Psicòloga i Pedagoga:** ambdues professionals són d'assessoria externa.
4. **Musicoterapeuta:** realitza teràpia de so i concerts terapèutics (musicoteràpia).

Associació Catalana de Zooteràpia (ACZ)

Aquesta associació està liderada per la presidenta Ana Güimil, titulada en ensinistrament de gossos d'assistència i, alhora *zooterapeuta* per l'Institut Francès. Tanmateix, ha complementat la seva formació amb un màster en Etiologia Clínica Veterinària a la UAB. L'Ana Güimil ha sigut el contacte directe per al coneixement de l'ACZ.

L'ACZ¹² es va fundar al 2007 per promoure els beneficis de les teràpies assistides per animals a totes aquelles persones amb determinats tipus de discapacitat. Per tant, les diferents teràpies les dissenyen en funció de cada persona i de les seves necessitats, convertint-se en un procés molt personalitzat, amb objectius i metes adaptades. En aquestes teràpies s'utilitzen diferents animals, sobretot gossos, que han estat seleccionats i ensinistrats curosament. Aquesta associació defensa els bons resultats de la seva metodologia.

¹² Informació addicional de l'ACZ a Annex IV.

Per tant, per a poder realitzar el millor possible el tractament i seguiment dels usuaris que reben les teràpies, aquesta associació col·labora amb centres de discapacitats intel·lectuals i amb geriàtrics.

Proyecto Tan Amigos (PTA)

Aquest projecte està liderat per l'Alexia Falcó, qui és veterinària i experta en teràpies assistides amb gossos. Sota la seva direcció hi ha un grup de tècnics en teràpies assistides amb gossos, especialitzats en diferents àmbits, amb la qual cosa poden formar un equip interdisciplinari per planificar i realitzar les seves activitats. Una altre membre, la Mercè González López, mestra d'educació especial, ha sigut el nostre contacte pel coneixement de l'associació.

El PTA¹³ neix al 2003 amb la iniciació de les interaccions, amb suport d'animals, per a persones que ho poguessin necessitar per alguna situació concerta, discapacitat o malaltia.

El PTA treballa actualment en la planificació, desenvolupament i realització de programes d'intervenció terapèutiques i educatives amb animals de companyia.

Tanmateix, aquesta associació s'adapta a les diferents necessitats de cada centre i usuari, per tal de poder ajustar-se i oferir així un treball de qualitat, aconseguint els objectius específics que es marquen en un inici. Per a poder fer-ho, compten amb diferents gossos ensinistrats per a aquest tipus d'activitats, els quals han sigut seleccionats curosament i amb els que es fa un ensinistrament continuu.

Actualment, els seus programes de teràpies assistides amb gossos es realitzen en diferents centres de Catalunya de manera habitual, amb resultats satisfactoris dins del tractament.

¹³ Informació addicional de PTA a Annex V

3.2 Escenari de la investigació

Aquesta observació i posterior participació s'ha dut a terme a l'Escola Municipal d'Educació Especial (EMEE) Virolai, que és un centre d'Educació Especial ubicat a Cornellà de Llobregat, concretament al barri de Sant Ildefons, i que depèn de l'Ajuntament de la ciutat.

Aquest centre va obrir les seves portes al 1977¹⁴ i acull a nens/es i joves des dels 3 fins als 21 anys, els quals presenten necessitats educatives especials i/o diferents tipus de discapacitats. Aquests alumnes es distribueixen en les diferents etapes que configuren el sistema educatiu: Educació Infantil, Educació Primària i Educació Secundària; impartint-se en totes elles el currículum corresponent que s'estableix normativament per part del Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya, amb les adaptacions pertinents depenent de les característiques i necessitats dels alumnes. Alhora, també es basen en l'Estimulació Basal per atendre educativament a un grup d'alumnes amb limitacions físiques i/o sensorials afegides.

L'objectiu principal que pretén assolir l'escola és que els alumnes aconseguixin la seva màxima autonomia personal, social i educativa, així com el desenvolupament de les capacitats que els permetin assolir la seva integració a la societat, a partir d'una visió pròpia sobre els processos d'ensenyament i aprenentatge¹⁵.

La capacitat d'aquesta Escola és de 66 alumnes repartits en 9 classes (unitats), atesos per un tutor/a especialitzat/da en Educació Especial, amb el suport d'un educador/a en els grups d'Estimulació Basal, d'Educació Infantil i d'Educació Primària.

Espai físic de les sessions

Concretament, les sessions terapèutiques s'han realitzat a la sala de psicomotricitat / gimnàs del centre escolar, ja que era un lloc on hi havia el suficient espai i s'han utilitzat i mantingut les mateixes característiques i condicions per a les dues parts del projecte, tant la d'observació no participant com la d'observació activa. En aquesta segona part, però, s'han intentat introduir algunes de les aportacions d'experts en la matèria que s'han anat recopilant durant la part d'investigació. Concretament els aspectes més de condicions de l'espai, els qual ha de tenir el mínim de distraccions possibles (Risley & Wolf, 1968) per tal de poder treballar de manera efectiva amb una nena que té una alteració del desenvolupament. Per tant, durant les sessions

¹⁴ Història Virolai a *Annex VI*

¹⁵ Característiques Virolai a *Annex VII*

de participació més activa, es va adequar prèviament l'espai, traient fora d'aquests tots els elements no necessaris i deixant, només, el mobiliari necessari:

- Dos bancs per asseure's els alumnes.
- Una cadira per l'observadora.
- Una estora per la gossa.
- El material terapèutic (cercles, pilotes, anelles, etc.).

Material terapèutic

Per tant, el material terapèutic que s'ha utilitzant durant les sessions ha sigut el següent:

- La gossa, Tana, element essencial i en torn al qual gira tota la sessió.
- Una estora, per la gossa i per la comoditat dels alumnes quan s'asseuen al seu costat.
- Material didàctic (fitxes, retalls, quadrícules on col·locar imatges, etc.)
- Material terapèutic (pilota; cercles; materials petits per construir circuit).
- Material cura de la gossa (raspall; xampú en sec; colònia; arnès; collar; corretja).

CAPÍTOL IV. EL PROCÉS D'INVESTIGACIÓ

4.1 Aspectes generals pel que fa a la metodologia

Trets generals

Aquest projecte va començar com un procés d'investigació que permetés conèixer més a fons les teràpies amb gossos i, alhora, observar i reflexionar sobre els beneficis mesurables s'obtenien quan s'utilitzaven amb infants amb autisme. En aquesta primera fase d'investigació s'inclouen les experiències viscudes com a observadora de les sessions terapèutiques a l'EMEE Virolai. Posteriorment, ha acabat derivant en un projecte d'intervenció; per tant, es tracta d'un estudi de cas que es nodreix d'ambdues modalitats, erigint-se com un estudi complet i abordat des de diferents perspectives: la primera, ens ha permès conèixer més a fons tot aquest món, saber-ne els antecedents, la història, les variables que s'haurien de complir, segons els professionals experts en teràpies, per a poder dur a terme teràpies correctament i les possibles aplicacions que se'n deriven per a la intervenció; la segona, ens ha permès experimentar, de primera mà, aquesta teoria, podent contrastar-la i inclús extreure uns criteris avaluadors i uns resultats propis per a aquest estudi de cas.

Pel que fa a la recollida de dades, la metodologia emprada en aquesta intervenció és de caire qualitatiu, ja que la seva intencionalitat pretén valorar fenòmens que no són quantificables; es busca aprofundir en el coneixement de la temàtica de les teràpies assistides per a infants amb NEE¹⁶, identificar la complexitat d'aquesta realitat i aspectes més subjectius de les experiències que se'n deriven, i, a més realitzar una anàlisi més en profunditat sobre un cas concret dels observats durant l'estudi, el d'una alumna amb un TEA moderat, fet pel qual podem considerar que es tracta d'un estudi de cas.

El fet d'utilitzar una metodologia qualitativa implica, segons Eisner (1998), que la realització de l'estudi sigui en un context específic (estudi holístic), en aquest cas el de l'EMEE Virolai; que l'investigador participi en la investigació com a principal instrument de mesura, és a dir, un estudi des de dins, vivencial, com el que s'ha produït en aquest cas; que tingui una naturalesa interpretativa des d'una perspectiva èmica¹⁷ i que l'interès sigui realitzar una descodificació de la quotidianitat des d'una visió heurística i generativa de l'observació a la teoria. Per tant, es busca millorar la comprensió de l'acció social en la situació estudiada.

¹⁶ Necessitats Educatives Especials

¹⁷ Perspectiva que busca comprendre els comportaments humans des del punt de vista de l'actor social (perspectiva "des de dins").

L'Estudi de cas

Dins d'aquesta categoria poden incloure tots els projectes orientats, en certa manera, a l'estudi de particularitats significatives, és a dir, mai van dirigits a l'estudi de grans mostres de població, sinó a la comprensió d'un cas en particular. Bisquerra (2009) defineix l'estudi de cas com :

“és un mètode d'investigació de gran rellevància per al desenvolupament de les ciències humanes i socials, el qual implica un procés d'indagació caracteritzat per l'examen sistemàtic i en profunditat de casos d'un fenomen, entenent aquests com entitats socials o entitats educatives úniques”

Completant aquesta percepció de Bisquerra, es recullen, a continuació, un seguit d'aportacions de diferents autors per tal d'ampliar el concepte d'Estudi de Cas. Per tal d'oferir una panoràmica general s'han escollit algunes de les aportacions més recents en el temps (veure **Taula 1**), pel fet de considerar-les més rellevants i significatives:

AUTOR	DEFINICIÓ
Hartley (1994)	L'estudi de cas és un tipus d'investigació social que es caracteritza per la indagació empírica dels problemes d'estudi en els seus contextos naturals, els quals són abordats simultàniament a través de múltiples procediments metodològics.
Robert Yin (1994)	L'estudi de cas és una investigació empírica que estudia un fenomen contemporani dins del seu context de la vida real, especialment quan els límits entre el fenomen i el seu context no són clarament evidents.
Feagin, Orum & Sioberg (1994)	L'estudi de cas és una investigació multifacètica a fons d'un simple fenomen social per mitjà de mètodes qualitius d'investigació. L'estudi es realitza minuciosament i sovint es basa en varies fonts d'anàlisi.
R. Stake (1998)	L'estudi de cas és l'estudi de la particularitat, no la generalització, i de la complexitat d'un cas singular, per arribar a comprendre la seva activitat en circumstàncies quotidianes. S'atorga especial atenció a la exhaustivitat de la observació, reconstrucció i l'anàlisi dels casos investigats.

Taula 1. Definicions de diferents autors sobre el concepte d'Estudi de Cas.

Per tant, entenem que es tracta d'un mètode d'investigació per a una situació concreta i complexa, amb la finalitat d'obtenir informació d'aquesta i assolir un nivell de comprensió més elevat, a través de la descripció i l'anàlisi. Per tal d'assolir-ho, es fa necessària la implicació d'una descripció extensiva, un anàlisi de la situació investigada i un enfocament comprensiu.

L'estudi de casos particulars permet assolir un coneixement del subjecte d'estudi en la seva pròpia singularitat i context natural, sense que hi interfereixin aspectes externs ni s'hi estableixin límits preestablerts. Dins d'aquest coneixement, es fa imprescindible captar el màxim d'elements significatius de la vida dels participants, ja que són contextos on interactuen molts factors que fan justícia a la complexitat i la riquesa de les situacions socials reals. Precisament és aquesta complexitat de les situacions de situacions reals els que fan necessària la recerca de tipus qualitatiu, ja que, pel contrari, són aspectes que no es podrien abastir amb qüestionaris, enquestes o altres tractaments de recerca quantitativs o estadístics de les dades.

Les característiques principals dels estudis de casos són:

- Permet estudiar un o més temes determinats.
- Possibilita poder investigar fenòmens als que es volen donar resposta al "com" i al "perquè" d'aquests.
- És de gran utilitat per investigar en àmbits on les teories existents són escasses i/o bé inadequades.
- Possibilita l'estudi dels fenòmens des de diferents perspectives i amb la influència de diferents variables.
- Permet fer una exploració més exhaustiva i obtenir, així, un coneixement més profund i ampli sobre el fenomen estudiat.

Segons Stake (1994), hi ha tres tipus de models d'estudi de cas:

- a) **Cas intrínsec:** es tracta de comprendre millor un cas en particular. Aquest no representa a altres casos ni mostra un problema més general, ja que és d'interès en si mateix. Per tant, hi ha un interès intrínsec en el cas.
- b) **Cas instrumental:** es tracta d'aportar informació i altres idees al voltant d'un problema concret, o bé de refinar o bé redefinir una teoria ja existent. Per tant, el cas passa a tenir un interès més secundari, adoptant un rol de suport que facilita l'enteniment del problema. L'interès és extern al cas.
- c) **Cas col·lectiu:** es tracta d'examinar els fenòmens, la població o les condicions generals. Per tant, no es tracta de l'anàlisi d'una col·lectivitat, sinó que s'escullen diferents casos perquè es creu que, a partir d'aquests, es podrà entendre millor, o inclús crear teories, sobre una altra col·lecció de casos.

Rol i participació de la investigadora

L'estudi es realitza en dues fases, amb la participació d'una investigadora -funció adquirida per la meva persona-, qui té una tasca fonamental d'observació i intervenció en l'escenari concret on es realitzen les teràpies amb la gossa, al llarg de la major part del curs, concretament en el centre municipal d'Educació Especial a Cornellà de Llobregat.

Com ja hem mencionat anteriorment, la intervenció en aquest projecte es va configurar, en una primera fase, com a una observació no participativa, per tal d'establir el primer contacte amb el context, els participants i el material. En la segona fase, l'observació va evolucionant cap a una de participativa, passant d'un rol més d'investigadora cap a un altra d'investigadora participant. És a dir, el rol ha passat de ser merament de suport, a erigir-se com a participació plena durant un nombre determinat de sessions, sent la investigadora qui duu a terme un seguit de sessions, juntament amb la terapeuta titulada.

Les participacions actives es pacten, amb antelació, amb la professional terapeuta i els membres del centre escolar. En aquest cas concret, els criteris que es van tenir en compte van ser: el benestar de l'alumna protagonista d'aquest estudi; el benestar de la resta d'alumnes; la compatibilitat horària; l'horari de les teràpies, així com la significativitat de les sessions. Aquest últim criteri de significativitat és el que més ha marcat les sessions, establint el següent calendari:

Figura 3. Calendari específic del procés d'observació per part de la investigadora.

Aquesta selecció de dies respon a criteris de viabilitat i efectivitat de resultats per a la realització de l'informe del cas, ja que han sigut distribuïdes de manera estratègica al llarg del curs escolar, permetent fer una valoració fiable de les millores assolides amb les teràpies, així com del rol participant. A l'inici es van pactar entre 5 i 10 sessions on podia realitzar aquest rol, donat que aquestes sessions són setmanals i, més d'aquest nombre, significaria un gran canvi en el tarannà típic de Boskan en aquest centre escolar, així com per als alumnes de les seves teràpies. Finalment, però, s'han dut a terme 6 sessions com a participant activa, sent les altres (19 sessions més) com a observadora – observadora participant, per tant, la informació recopilada al llarg del curs és d'un gruix important, però només s'utilitzarà en aquest estudi la informació extreta de les sessions com a participant activa.

Trobo convenient assenyalar també que Boskan realitza teràpies durant tot el dia del divendres, però jo només assisteixo a la 1h o 1.30h en la que participa la Carla.

Tècniques de recollida de dades

Les tècniques que s'han utilitzat per a la recollida de dades d'aquesta investigació, donat que són propícies per aquest tipus d'anàlisi, són l'observació¹⁸, l'entrevista¹⁹ i la descripció.

Concretament han sigut:

- ✓ Entrevistes amb els professionals de les teràpies.
- ✓ Observació participant i no participant.
- ✓ Recollida de dades a través de la quadrícula d'ítems qualitius.
- ✓ Descripció i observació de les sessions significatives que es van dur a terme com a co-protagonista de la intervenció.

Les fonts de les dades es configuren en dos apartats diferenciats: en un primer apartat, trobem les entrevistes amb les professionals terapeutes, així com les primeres observacions, les quals ens podran donar resposta a la qüestió de si són mesurables els beneficis i de quines variables s'han de donar perquè les teràpies siguin òptimes i eficaces. En el segon apartat trobem el gruix de l'observació no participant i l'observació participant activa, així com la recollida de dades a través de la quadrícula d'ítems qualitius, elaborada a partir de totes les informacions proporcionades per les expertes, el recull teòric de les IAG i del TEA, alhora dels coneixements propis assolits al llarg de la carrera i el màster universitaris.

¹⁸ Observacions a Annex X

¹⁹ Entrevistes a Annex XI

Selecció de dades

Les entrevistes s'han realitzat a les màximes dirigents de les tres associacions TAA / IAG consultades, amb la finalitat última de conèixer millor el funcionament de les teràpies amb gossos, així com la mesurabilitat dels seus beneficis i la viabilitat / eficàcia d'aquestes.

La valoració d'aquestes dades s'ha fet de manera qualitativa, extraient la informació rellevant per a la resolució de les qüestions inicials, contrastant les respostes de les diferents associacions i elaborant un patró comú (la mesurabilitat i les variables necessàries).

L'observació participant s'ha dut a terme d'acord a les situacions següents:

- Reacció i relació amb la gossa
 - La reacció davant de la gossa.
 - La reacció i relació amb la gossa, per part de la nena.
 - La socialització amb la gossa i la terapeuta.
 - La comunicació amb la gossa.
- Socialització i conducta
 - Expressió d'emocions.
 - Respecte.
 - Integració.

Per tal de realitzar aquesta observació detallada, s'ha utilitzat una quadrícula²⁰ amb tots els ítems assenyalats, que ens ha permès recollir les dades de les sessions de manera més exhaustiva, clara i concisa, facilitant el posterior anàlisi de resultats. Aquesta quadrícula conté quatre apartats²¹, però per a aquest estudi s'han utilitzat dos dels grans àmbits, com es pot observar a la **Taula 2.**, exposada a continuació.

Les valoracions dels ítems s'han fet en termes de presència (SÍ) o d'absència (NO) de les diferents accions, conductes, interaccions i actituds observades. Per incidir més en els termes de presència, s'ha utilitzat l'escala de Likert, tot establint tres rangs: de vegades, sovint i sempre; ja que es considera que no és el mateix una interacció que s'ha produït alguna vegada, que una que ha acabat succeint en totes les sessions.

Posteriorment, s'ha procedit a analitzar totes les informacions obtingudes, per tal de poder valorar la investigació, la intervenció i els resultats obtinguts, establint així la resposta a les preguntes inicials .

²⁰ Taula 1.

²¹ La quadrícula complerta es pot trobar a *Annex VIII*

Els apartats de la quadrícula que es tenen en compte per a l'elaboració d'aquest estudi són els següents:

Ítems per teràpies amb gossos				
Absència / presència	NO	SÍ		
Freqüència	Mai	De vegades	Sovint	Sempre
RELACIÓ I RELACIÓ AMB EL GOS				
Té por del gos				X
Hi ha apropament espontani envers el gos	X			
Permet l'apropament guiat envers el gos	X			
Estableix contacte visual	X			
Acarona al gos espontàniament	X			
Es dirigeix verbalment al gos	X			
Mostra alegria quan veu al gos	X			
Es mostra carinyós/a amb el gos	X			
S'interessa per la vida diària del gos (menjar, vivenda, malalties...)	X			
	No	En procés	Fort	Molt fort
Hi ha vincle emocional amb el gos	X			
SOCIALIZACIÓ I CONDUCTA				
Respecta al gos		X		
Respecta al personal tècnic i està atent/a a les seves instruccions		X		
Respecta el torn dels companys/es en silenci i atentament		X		
Està integrat/da al grup		X		
Respon positivament al treball en parella		X		
Respon positivament al treball en grup		X		
Expressa les emocions que el gos li produeix amb gestos	X			

Expressa les emocions que el gos li produeix amb paraules/frases	X			
--	---	--	--	--

Taula 2. Indicadors elaborats per a l'avaluació de la sessió (elaboració pròpia a partir de les aportacions de Boskan).

4.2 Descripció del cas

La Carla²² (pseudònim per preservar la identitat del subjecte) és una nena de 9 anys, diagnosticada amb TEA, que assisteix a l'escola EMEE Virolai de Cornellà de Llobregat, actualment cursa 3r de primària en aquest centre. Comparteix la classe amb sis companys i companyes amb diferents trastorns, malgrat que molts comparteixen diagnòstic de TEA amb trastorns associats com la Discapacitat Intel·lectual (DI).

L'informe ens indica que va ser diagnosticada amb autisme lleuger-moderat, amb comorbiditat de DI lleugera, als 5 anys i mig, després d'haver-li realitzat diferents exploracions i proves pel neuropsiquiatre. Presenta diferents trets, molt característics de les persones amb autisme en els àmbits de relació, comunicació i comportaments repetitius/estereotipats, sent en els dos primers on té importants retards. Per tant, és una nena amb dificultats per l'adquisició del llenguatge, el qual és pràcticament nul i només utilitza sons i paraules senzilles; només és capaç d'utilitzar una comunicació funcional quan té alguna necessitat bàsica (menjar, aigua, lavabo) i sap quina és la manera d'avisar-ho a les seves cuidadores a través de paraules senzilles. El fet de tenir DI associada fa que encara s'intensifiquin més algunes de les deficiències que presenta, però tot i així és capaç de reconèixer als companys/es de la classe, a les mestres de l'aula, als professors del centre i inclús a les terapeutes externes, per tant, té consciència de les persones que treballen amb ella habitualment.

Tanmateix, mostra dificultats per fixar la mirada, sent capaç d'observar el seu entorn però sense una fixació massa duradora que li permeti establir contacte visual amb les persones de l'entorn o amb els objectes a la seva disposició. Si bé és cert que presenta una petita deficiència visual que fa que necessiti ulleres per corregir la seva miopia i estigmatisme, no presenta altres deficiències auditives, motores o tàctils significatives.

²² S'ha signat un acord de confidencialitat en el qual s'estipula la impossibilitat de realitzar fotografies o divulgar dades personals. (Annex IX)

Pel que fa als seus comportaments, és capaç de mantenir l'atenció en aquelles coses, objectes o persones que són del seu interès, per tant, presenta una atenció selectiva d'interessos propis. Té moltes dificultats per afrontar canvis en l'entorn o situacions noves que provoquin canvis en la seva rutina, sentint-se molt més còmode quan sap què esperar i coneix a les persones amb qui treballarà a continuació. En aquesta mateixa línia, quan es produeixen sorolls sobtats, sobretot quan són forts o intensos, reacciona amb por i hi respon amb accions compulsives-obsessives, moviments estereotipats o obsessius.

Alhora, presenta una bona adquisició d'hàbits dins l'escola, sobretot pel que fa als d'higiene i alimentació, tenint una mica més de problemes amb els de cura personal; a més, té problemes per demanar ajuda, li costa expressar allò que necessita així com quan té dolor o malestar; necessita ajuda per anar al bany o canviar d'aula, etc.

Des d'un vessant més afectiu, i després d'haver observat a la nena durant algunes sessions, es pot dir que és una alumna afectiva, tot i tenint en compte les seves limitacions de mantenir les distàncies físiques i mostrar desconfiança en un inici. Les mestres se l'estimen molt i és una més del grup de classe, per tant, és clar que li agrada estar amb ells i elles durant l'estada a l'escola. Tot i tenir aquest vincle afectiu, és notable el seu deteriorament en les habilitats socials, sent incapaç d'iniciar cap interacció o comunicació, molt menys quan es tracta de gent nova en el seu entorn. En aquest sentit, les teràpies que rep solen anar encaminades a fomentar i desenvolupar les seves habilitats socials, ajudar-la a poder comunicar-se amb les persones del seu entorn. La teràpia amb el gos, però, esdevé un repte important tenint en compte que, en un primer contacte, experimenta por cap a l'animal.

Qüestions inicials

A partir de tota la informació teòrica cercada, i tenint en compte els estudis que s'han dut a terme recentment en aquest camp d'intervenció, es podria considerar com a cert el fet de que les teràpies aporten beneficis a pacients amb NEE. Tenint en compte aquesta noció, se'ns plantegen un seguit de qüestions:

- ❖ Són mesurables els beneficis de les IAG amb infants autistes?
- ❖ Quines variables s'han de complir perquè les teràpies siguin viables i efectives?
- ❖ Es produeixen millores significatives en els àmbits més afectats? (interacció social; pensament i conducta; llenguatge i comunicació; patrons repetitius)
- ❖ En quin dels àmbits hi ha més millores destacables i observables?
- ❖ S'acaba produint una interacció, interès i apropament, de manera voluntària, cap a la gossa?

- ❖ Quin paper tenen les mestres de l'escola?
- ❖ Quina formació en relació a infants amb NEE tenen les terapeutes?
- ❖ Quins beneficis concrets s'han experimentat en l'àmbit de "Reacció i relació amb el gos" i de "socialització i conducta"? En el primer, ha superat la por a la gossa? En el segon, hi ha una millora de la seva actitud socioafectiva vers la gossa, però també vers els companys/es i les mestres?

Desenvolupament general de les sessions

L'associació *Boskan* porta a terme intervencions dinàmiques amb gossos cada divendres de la setmana, i realitza intervencions del tipus *basal*²³ cada dimarts, de tal manera que els grups d'alumnes van variant i experimentant les dues intervencions, tot i que varia segons la gravetat de cada alumne, ja que els més greus –amb paràlisi cerebral i TEA profund- són els que realitzen basal, i els més lleus-moderats les dinàmiques. En aquest cas, les observacions es porten a terme amb el grup que realitza les intervencions més dinàmiques, i és on hi participa, al tenir un trastorn de grau menor, la Carla.

Per tal que la teràpia tingui una eficàcia òptima, la continuïtat és necessària. Es recomana un mínim d'una sessió setmanal, que té una durada aproximada de 60 min. En general, les sessions es realitzen amb un grup reduït d'usuaris -entre 6 i 8; podent-se fer també de manera individual- i es realitzen exercicis i activitats amb la finalitat d'assolir els objectius marcats.

L'estructura ordinària d'una sessió grupal que es divideix en tres parts:

1. **Salutació** → un cop han arribat els alumnes i es troben asseguts i preparats, es procedeix a saludar ala gossa de manera grupal. Variarà segons el nivell, però seguirà sempre la mateixa rutina. Posteriorment es porta a terme una de manera individual, proporcionant lluminadures per oferir-li al gos, saludar-lo i acaronar-lo.
L'objectiu d'aquesta part és que les persones se sentin còmodes dins l'espai i el grup, i millorin el vincle afectiu amb el gos. Aquesta activitat es denomina *estímul discriminatiu* i és la que anticipa la sessió.

²³L'estimulació Basal és un model d'intervenció desenvolupat per Andreas Frölich (1972). Aquest model es basa en la teoria constructivista i la neurofisiologia, cercant el desenvolupament integral de la persona. Per tant, parlem d'una intervenció global on és igual d'important la proposta metodològica com la comprensió de la filosofia del posicionament davant la persona afectada. L'actitud cap a aquesta persona ha de ser sempre de respecte constant, ja que es considera que la persona té capacitat d'entrar en la comunicació a nivells bàsics, i la capacitat de percebre l'entorn material a partir de la proximitat física directa.

2. **Cos de la teràpia**→ realització d'exercicis i activitats en funció dels objectius. El temps es divideix equitativament per a la realització dels exercicis entre els components del grup, quan és grupal, afavorint el respecte pel torn així com l'atenció sostinguda durant la intervenció dels companys.

L'ordre és important, sent preferible que comencin aquells a qui els agrada el gos, deixant per després aquells que puguin sentir una mica de temor o respecte per tal d'oferir-los-hi un temps necessari per a que s'acostumin a l'animal i prenguin confiança veient als seus companys que s'ho passen bé i que no tenen aquest temor.

3. **Acomiadament**→ en els minuts finals es pot raspallar al gos, fet que disminueix la tensió arterial i tranquil·litza a les persones. Després es procedeix a acomiadar al gos a través d'una dinàmica semblant a la de la salutació.

En última estància, s'anuncia la marxa dels professionals i del gos, qui marca el final amb alguna acció definida (lladruc, posar-se a dues potes, aixecar la pota...).

Aquests minuts serveixen per a que les persones es relaxin i puguin reprendre les seves activitats normals en el centre.

4.3 Descripció de les sessions

En el moment de començar amb les observacions, la classe de la Carla ja porta unes tres setmanes de sessions amb Boskan, amb la qual cosa, ja s'ha produït el primer contacte entre la gossa, la terapeuta i els alumnes del centre. Tot i així, la terapeuta em comenta que encara no s'han realitzat observacions pròpiament dites, només algun recull concret important -com per exemple que la Carla té molta por a la gossa-, però que aquestes primeres sessions han sigut més de presa de contacte que altra cosa, per tant, les observacions s'inicien en un moment òptim per a la consecució de dades significatives.

Tanmateix, a continuació s'exposa detalladament, a la descripció de la primera sessió d'observació No Participant que es va dur a terme, per tal de poder definir i exposar el grup que formen la Carla i els seus companys/es, establint així un punt d'inici i una primera presa de contacte, tant per part meva quan la vaig realitzar al Novembre de 2016, com per al lector que ho està llegint ara mateix. Tot seguit es procedirà a presentar les sessions d'observació participant.

Recull de l'Observació No Participant (21/10/2016)

Agents participants:

- Elisa → tècnica terapeuta.
- Tana → gossa teràpia.
- 7 infants amb trastorns → participants teràpia.
- 2 mestres d'EE del centre → vetlladores de les actuacions dels alumnes.
- Jo mateixa → observadora.

Descripció del grup i el subjecte

Ens trobem a la tarda d'un divendres, concretament a les 15:10h i comencen a entrar els infants a la sala on ens trobem la tècnica, la Tana i jo. Aquest divendres toca treballar amb el grup de Primària "els elefants", el qual es compon per 8 infants. D'aquests en participen 7, perquè l'altra fa sessions individuals en un altre moment degut a la seva situació en cadira de rodes.

L'Elisa els va saludant un a un, tots semblen parar força atenció tant a la Tana com a ella mateixa, ja que representen la *novetat* dins la regularitat quinzenal. Posteriorment, es comença a dir el que es farà a continuació, normalment se'm diu que sempre es comença amb una activitat més educativa i, posteriorment, amb una de més de teràpia. Durant aquest moment inicial, molts dels participants s'apropen a tocar a la Tana, intentant cridar la seva atenció i és necessària la intervenció de les mestres, així com la de la tècnica terapeuta, per anar reconduint les seves actuacions i aconseguir que tots s'asseguin al voltant de la Tana per poder començar la sessió.

Un cop es té l'atenció, més o menys, de tots, es procedeix a iniciar l'activitat. En aquest cas parlem d'un exercici de classificació de conceptes: tenim quatre plantilles amb diferents elements (grup d'animals de granja; grup d'animals salvatges; grup de roba; grup d'aliments) i els alumnes tenen cadascú entre 3 i 4 (els més greus tenen 3 i els més "capaços" en tenen 4) fitxes que han d'anar classificant al seu lloc. Durant el transcurs d'aquesta activitat es nota que els infants estan desitjant fer alguna cosa amb la Tana, però que, dintre del que cap, es va veient un canvi d'actitud i poc a poc van seguint la dinàmica de grup. És destacable anotar com la presència de la gossa és un detonador d'interès i activitat a l'inici, per continuar sent una font de clima tranquil i segur, es nota que als alumnes els hi agrada estar a prop d'ella i gaudeixen de la seva presència (es troba estirada tranquil·la al mig dels infants, això sembla transmetre'ls pau).

En el transcurs de col·locar les fitxes, es fa present la diferencia de nivells entre els alumnes: aquells que tenen DI més lleu són capaços de fer pràcticament tot per si sols, mentre que aquells amb més greu necessiten una guia més individualitzada i continua. Tot i així, és interessant veure com poc a poc tots es van esforçant per intentar fer-ho bé. Hi ha tres casos més destacats (Autisme profund + DI; Síndrome de Down + DI i DI amb discalculia) per la seva dificultat / falta d'atenció durant l'activitat. Trobem que l'autista profund sembla no prestar gens d'atenció durant l'activitat de classificar, només quan és el seu torn, on també té dificultats. La noia amb Síndrome de Down està molt pendent de la gossa però sí que sap fer algunes de les classificacions que li pertocuen i el mateix passa amb la de discalculia, encara que aquesta no sembla prestar massa atenció a la gossa tampoc).

Un cop tots els alumnes han col·locat les seves fitxes, se'ls informa de que es procedirà a fer l'activitat amb la gossa. Aquí ja es nota com tots/es paren més atenció, hi ha un canvi en l'atmosfera de la classe i és clara la motivació i l'interès que comença a sorgir entre els infants. L'Elisa els hi explica que cadascú podrà escollir una activitat a fer, de manera individual, amb la Tana:

1. Llençar la pilota, que te la porti i donar-li un premi.
2. Rentar-la amb xampú en sec.
3. Raspallar-la.
4. Acariciar-la i jugar amb ella.
5. Ordenar-li algun moviment i premiar-la.

Entre d'altres que no cal mencionar perquè gairebé tots escullen ensabonar-la.

La primera alumna en dur a terme l'actuació individual és una nena amb autisme i DI, ambdues condicions de manera més lleu-moderada. Aquesta té massa por de la gossa, no es decideix a dur a terme ninguna de les accions proposades per la tècnica, alhora no sembla focalitzar la mirada en la gosa en ningun moment, sense parar atenció al que està succeint i allunyant-se al màxim de la gossa, quedant-se amb la mestra tota l'estona. Tampoc sembla prestar atenció a la resta dels seus companys/es i no mostra integració en el grup classe.

El segon alumne té DI de manera lleu – moderada, i escull ensabonar-la amb xampú en sec, que és com una escuma blanca de cabell. Riu, gaudeix, vol ficar més i més sabó perquè li agrada el tacte i vol tocar el màxim possible a la gossa. Li costa molt donar la seva actuació per tancada.

El tercer alumne, autisme profund i DI, segueix l'estela de l'anterior i, veient que ha gaudit tant, també vol utilitzar el xampú en sec. El problema és que, els autistes normalment no toleren coses de textures noves, amb la qual cosa, té una reacció adversa en un primer contacte amb

l'escuma. Se la veu treure dels dits i se la fica a la gossa, però es nota que la única finalitat que busca amb aquest moviment és netejar-se els dits. El que sobta és que, gràcies a la bona reacció de la gossa, l'alumne en demana més, i més, cada vegada li costa menys acceptar l'escuma i comença a aplicar-se-la més a la gossa. No acaba de gaudir al 100% de l'activitat, però es nota un canvi progressiu dintre del poc temps que hi ha.

La quarta alumne, DI moderat – greu, veient que era divertit i que els seus companys gaudien tant, decideix també utilitzar el xampú en sec. Li va dient “guapa, guapa” a la Tana, qui sembla gaudir bastant. Es nota que li agrada molt la gossa, perquè no només està interessada en el xampú i la seva textura, com alguns dels anteriors alumnes, sinó que vol que la Tana estigui bé, li fa massatge amb amor i amb tota la intenció de que gaudeixi. No vol acabar mai l'activitat i se la insta a fer-ho.

La cinquena alumne, Di amb discalculia, sembla ser la més despenjada en quant a atenció i estima cap a la gossa, però tot i així, quan és el seu torn, té ganes de fer-ho. Escull també l'escuma, la qual cosa sembla ser ja per imitació i perquè, segons se'ns diu, és la primera vegada que tenen la possibilitat de fer-ho, així que és una gran novetat per a ells. Ella és més breu, accepta bé l'escuma, se l'aplica amb compte a la gossa, sembla gaudir perquè diu coses, inintel·ligibles, mig cridant amb goig.

El sisè alumne, DI lleu – moderada, qui estava enfadat perquè volia ser el primer en dur a terme l'activitat individual amb la Tana, es posa molt content quan li toca el seu torn. També escull l'escuma i en vol més i més, encara que en aquest cas sembla més interessat en l'escuma i la seva textura, que no pas en fer-li un massatge adequat a la gossa. Tot i així, la seva excitació inicial es veu poc a poc reduïda amb la interacció amb el can.

La setena alumne, Síndrome de Down + DI, es fica molt contenta quan és el seu torn i, tot i que semblava no seguir massa l'actuació dels seus companys (almenys visualment / interacció) sí que ha estat pendent i vol seguir amb l'escuma. No té cap problema amb la seva textura i s'apropa molt a la gossa per poder-li aplicar amb delicadesa. Sobta molt aquesta confiança i seguretat quan és una alumne que va començar a l'Octubre amb una por bastant important cap els gossos.

Un cop tots hi han passat, i després de remarcar que, sentint-ho molt, no ho poden repetir, es produeix a l'acomiadament de la gossa i tancament de la sessió. Els alumnes poden acomiadar-se acariciant a la gossa, dient-li adéu, etc.

Observacions:

1. La presència de les mestres es fa necessària per tal de controlar aquelles conductes disruptives que es van succeint, a més, són qui coneixen totes les particularitats dels alumnes i solen ser d'ajut donant consells a la tècnica.
2. Falta de formació en l'àmbit de l'educació especial per part de la tècnica? Fins a quin punt es pot fer teràpia amb animals sent experta en l'animal terapeuta però no en les necessitats educatives? Es nota que falta formació en TEA, DI, etc.
3. Molt de canvi en l'actitud, estat d'ànim, participació....dels alumnes durant la sessió, de l'inici al final de l'activitat hi ha un canvi molt positiu.
4. Bona gestió de la tècnica de l'espai, la gossa, els temps, etc.
5. Material interessant d'una pàgina d'activitats per infants amb TEA.
6. Bon clima entre la terapeuta, els alumnes i les mestres.
7. Diferència de nivells en els alumnes, costa més adaptar-se a tots.

Decisió d'estudi de cas

Per les característiques mostrades, per la seva situació actual de por total cap a la gossa i pel seu trastorn d'autisme moderat-lleu, amb una DI lleu, es decideix juntament amb la terapeuta de que la primera de les alumnes en fer l'activitat individual, d'ara en endavant l'anomenarem Carla, serà la idònia per a realitzar l'estudi de cas.

Sessió 1 (11/11/2016).

En aquesta sessió s'ha produït una mica la mateixa dinàmica que en les primeres sessions d'observació que s'han dut a terme les setmanes anteriors a aquesta. Totes les observacions a partir de la quadrícula es troben recollides a l'*Annex X*, fent aquí només el buidatge general i les observacions més destacables.

Només entrar els alumnes a la sala de psicomotricitat, es pot veure les diferències en les reaccions dels diferents alumnes, sent la de la Carla la més negativa. Segueix mostrant temor i rebuig cap a la gossa, negant-se a asseure's a prop o ni tan sols a fixar la mirada amb ella (sí que comença a passejar la mirada per la zona on es troba la gossa, cosa que abans no feia).

Els alumnes s'asseuen al voltant de la gossa, en els bancs delimitats per a aquesta funció, s'estira a la gossa (tota la part d'ordres cap a l'animal es realitzen amb la terapeuta habitual, que és amb qui té la relació professional la gossa) i es procedeix a la salutació individual. La

Carla no participa d'aquesta ni de la salutació grupal, es troba a l'extrem més allunyat, intentant pensar en una altra cosa, mirant-se a si mateixa al mirall que hi ha a la sala.

No sembla mostrar cap interès per les activitats realitzades pels seus companys/es, tot i que, en alguns moments, vol mirar què estan fent o perquè riuen o s'ho passen bé. Gira la cara quan arriba a la zona on ens trobem fent l'activitat amb la gossa. Intento que mostri interès pel que fem, li parlo, la crido pel seu nom o li explico què estem fent en tot moment, sempre convidant-la a participar amb nosaltres i formar part del grup. En els pocs moments que gira una mica el cap, es recalca com als altres nens i nenes no els hi està passant res dolent, no hi ha cap perill d'estar amb la Tana, però ella continua girant el cap.

Al final de la sessió, quan tots els alumnes han realitzat les seves participacions grupals i individuals, es procedeix a fer l'acomiadament. Es torna a intentar atreure l'atenció de la Carla, aprofitant el fet de que ja marxem i potser sent un cert alleujament. Sembla mostrar-se més confiada / contenta en aquest moment, segurament pel fet de que marxem, però per molt que intentem cridar la seva atenció per a que s'apropi una mica a la gossa i, potser, llençar-li la pilota, es comença a posar nerviosa quan preveu les nostres intencions, fent crits o sorolls amb la boca i tapant-se les oïdes.

Àmbit de "Reacció i relació amb el gos"

Les dades recollides en la quadrícula d'aquesta sessió ens permeten veure com encara no hi ha avenços ni millores significatives.

- La Carla continua tenint por de la gossa.
- En cap moment es produeix un apropament espontani envers la gossa.
- En cap moment permet que es produeixi un apropament guiat cap a la gossa.
- Mai estableix contacte visual.
- Mai vol acaronar a la gossa, ni es dirigeix a ella verbalment.
- No mostra cap tipus d'emoció / alegria en veure a la gossa.
- No hi ha cap interès cap a la gossa ni cap vincle afectiu apreciable.

Àmbit de "Socialització i Conducta"

En aquest àmbit podem veure els indicadors d'interacció, comunicació i conducta, i també es mostren bastant semblants als experimentats en les setmanes anteriors.

- No mostra respecte cap a la gossa, però tampoc és irrespectuosa, simplement indiferent.
- Tampoc mostra cap reacció o emoció cap al personal tècnic o a mi com a investigadora, ni atén les nostres instruccions.

- Sí que busca a les mestres del centre i es refugia prop d'elles.
- No respecta el torn dels companys/es en silenci i atentament, es distreu amb altres coses o fa sorolls amb la boca.
- No sembla estar massa integrada al grup, almenys en el que es pot observar a la sessió.
- No respon positivament ni al treball en parella ni al treball en grup.
- Normalment no és capaç d'expressar les emocions que li produeix la gossa, encara que de vegades, quan es nota pressionada, fa sorolls de descontent i/o temor.

Durant aquesta sessió no s'aprecien canvis significatius amb l'aplicació de les intervencions amb la Tana, en les tres setmanes que fa que es coneixen, l'actitud de la Carla ha sigut la mateixa sempre.

Tanmateix, sí que es noten certs canvis a l'hora de prestar atenció, encara que sigui molt poques vegades, als canvis en l'actitud dels companys/es o de les activitats. Abans ni girava el cap, ara comença a fer-ho.

Per tant, la conclusió final d'aquesta primera sessió és que el contacte amb la gossa encara no ha pogut propiciar beneficis significatius, el que demostraria que és un procés llarg, especialment si es té en compte que la Carla va demostrar tenir molta por a la gossa la primera vegada que la va veure.

Sessió 2 (09/12/2016).

Han passat quatre setmanes des de la última participació activa i, la veritat, és que ja es comencen a notar algunes millories significatives (si més no tenint en compte el grau amb el qual es va començar). Durant aquestes quatre setmanes, no he dut a terme participació activa però sí una observació (no participant o una mica participant) que m'ha permès seguir l'evolució de la Carla, per tant, inicio la sessió sabent que hi haurà avenços respecte de la última sessió que vaig dur a terme. La majoria d'avenços que s'han aconseguit han sigut els d'accions guiades per part d'algun adult. Aquesta percepció fa que entri amb més seguretat a la sala i, potser, això també es transmet als alumnes, en especial a la Carla.

Quan entren els alumnes a la sala de psicomotricitat, ja ho tenim tot llest, em trobo al mig de la sala amb la Tana asseguda al meu costat -i la terapeuta a prop de les dues-. Només entrar la Carla, em fixo de que estableix una mica de contacte visual amb la gossa, ja no té una reacció de rebuig total, si bé és cert que encara no sembla confiar plenament en la gossa. Entra i mira cap on estem nosaltres, estableix un contacte visual amb mi d'uns segons

(suficients per notar el canvi !) però ràpidament aparta la mirada, la passeja per la gossa i la torna a allunyar, és un avenç.

Posteriorment, es produeix a fer la salutació inicial, primer de manera grupal i després individualment. En aquesta primera part grupal, la Carla és capaç de deixar-se guiar per apropar-se a la gossa. Ho fa amb una mica de por, fent sorolls i petites exclamacions a mesura que avança cap a la gossa. Estic al seu costat en tot moment i ens apropem a la Tana, qui es troba estirada en posició relaxada, se li ha demanat creient que és una posició de benvinguda cap a la Carla. Aquesta inclús arriba a agafar-me de la màniga del jersei una vegada estem al costat de la Tana, es miren, sembla que la gossa pugui sentir el temor de la nena, així que es deixa caure cap a un costat, ensenyant la seva panxa, la Carla realitza un so com de sorpresa – riure – goig que és molt prometedor. Tot i així, al cap d'un minut ja es comença a posar més nerviosa, buscant amb la mirada a les mestres o algun lloc on allunyar-se, la deixem marxar.

Tot seguit es produeix a realitzar el tipus de sessió habitual. Avui la primera part serà de realitzar un circuit amb el material de l'escola i el propi de Boskan, tot seguit fer una petita activitat educativa (ja programada i pactada amb la terapeuta de l'associació, per tal de poder seguir el seu programari) i l'acomiadament final, amb una petita part individual on tots els alumnes poden fer una activitat amb la gossa : llançar-li la pilota; raspallar-la; passar-li xampú en sec; posar-li colònia o simplement acariciar-la. Durant totes aquestes parts, la Carla s'ha mostrat més receptiva, sent capaç de fixar la mirada durant llargs moments en que l'excitació de la sala o l'alegria dels altres es feia present.

En l'activitat més educativa, on la gossa té un paper més secundari, la Carla ha reaccionat força bé, mostrant una bona cooperació - entenent-se sempre dintre de les seves limitacions i del nivell amb el que es va començar- amb el treball en grup i per parelles. En aquesta activitat s'havien de posar les fitxes amb peces de roba a les caselles corresponents, com per exemple, l'abric a l'hivern o les xanquetes a l'estiu. La Carla hi ha participat i amb bons resultats, és veritat que hi ha hagut moments en els que simplement s'ha allunyat o ha semblat sentir massa angoixa i no ha pogut seguir, però hi ha hagut un avenç. Alhora es nota aquest canvi positiu en el respecte cap als altres, cap a la gossa, cap a la terapeuta, cap a mi i cap els companys/es, mantenint-se en silenci o fent sorolls molt fluixets quan els altres participaven.

En la part final, encara no ha sigut capaç de fer ninguna activitat per si mateixa. S'ha apropat a la gossa per voluntat pròpia, la qual cosa ens ha sorprès a tothom de manera molt grata, però un cop estava al costat, ha desviat la mirada i no ha realitzar ningun moviment per tocar-la. Tot i així, hi ha hagut molta alegria per part dels adults i l'hem encoratjat a seguir avançant així, demostrant-li que no hi ha presa per millorar, però que quan ho fa veu que no hi ha perill.

Àmbit de "Reacció i relació amb el gos"

Les dades recollides en la quadrícula d'aquesta sessió ens han confirmat que comencen a haver-hi millores pel que fa a la conducta, comportament i relacions de la Carla. Tot i així, sóc conscient de que els avenços són mínims, però bastant significatius per a nosaltres:

- La Carla continua tenint, sovint, por de la gossa. Tot i així, comença a mostrar signes d'acceptació i curiositat cap a ella, només de vegades.
- Es produeix un apropament espontani envers la gossa, durant la part final de la sessió.
- De vegades permet o accepta que l'apropament guiat cap a la gossa.
- Estableix contacte visual amb la gossa, encara que sigui breument.
- Mai vol acaronar a la gossa, ni es dirigeix a ella verbalment.
- Comença a mostrar alguna emoció / alegria en veure a la gossa, en forma de petits sorolls o ecolàlies, com petits crits.
- Comença a produir-se un petit interès cap a la gossa, sense establir-se cap vincle afectiu encara.

Àmbit de "Socialització i Conducta"

En aquest àmbit podem veure els indicadors d'interacció, comunicació i conducta, i també es mostren bastant semblants als experimentats durant la setmana anterior.

- Ja no és indiferent cap a la gossa, comença a mostrar-se més respectuosa cap a ella, respectant el seu espai i la seva presència.
- Sovint es mostra respectuosa amb la tècnica, amb mi, amb els companys/es i les mestres, atén les nostres instruccions quan no impliquen massa a la gossa (aleshores es posa més nerviosa i no para tanta atenció).
- Continua buscant a les mestres del centre per sentir-se més segura, però ho fa en un grau de freqüència menor.
- Respecta el torn dels companys/es en silenci i, de vegades, atentament. Quan es porten uns minuts amb la mateixa activitat, tendeix a distreure's amb altres coses.
- Sembla ser que la integració al grup ha millorat bastant, els companys/es la busquen, volen que participi amb ells i la gossa.
- De vegades respon positivament al treball en parella i al treball en grup. Continua passant que quan es cansa, potser se'n va, però per la resta hi ha respecte i companyonia.
- Normalment no és capaç d'expressar les emocions que li produeix la gossa, encara que de vegades, quan es nota pressionada, fa sorolls de descontent i/o temor. O, per exemple, al entrar o apropar-se a la gossa ha sigut capaç d'expressar nerviosisme o alegria o excitació cap a la gossa amb el moviment ràpid de les mans.

Que l'apropament espontani s'hagi produït a la part final de la sessió no és casualitat, és resultat de tot el treball durant la intervenció. Poden haver-hi més o menys signes de millora o percepció de beneficis cap a l'alumna, però la veritat és que sempre es nota el canvi des de l'inici de la sessió al final. La Carla es va relaxant poc a poc, entra amb més tensió i inseguretat, i se'n va caminant més segura, fixant més la mirada i acceptant la companyonia dels altres.

Sessió 3 (20/01/2017).

Aquesta sessió es produeix sis setmanes després de la meua última intervenció activa, però com ja he mencionat anteriorment, he seguit participant com a observadora durant les altres setmanes, així que la relació amb la Carla continua sent l'adequada per dur a terme les sessions. Potser al principi costa una mica més, ja que ella està acostumada a que sigui una altra persona la que porta la veu cantant però, tot i així, al cap de pocs minuts ja reacciona amb normalitat. Els avenços aconseguits fins ara es van veure una mica retrocedits per les vacances de Nadal, però després de la última sessió de la setmana passada sembla que han tornat a nivells força bons assolits abans del Nadal.

Quan entren els alumnes a la sala de psicomotricitat, està tot llest i jo em trobo al mig de la sala amb la Tana estirada als meus peus – sempre amb la terapeuta ben a prop-. Quan entra la Carla, me'n adono que ràpidament fixa la mirada cap a la Tana, comença a moure les mans de manera estereotipada, sembla mostrar emoció. Tanmateix, sempre sembla mostrar bastant de respecte cap a la gossa, encara mostra bastant de temor durant gran part del temps, però quan es troba lluny d'aquesta, té reaccions molt positives. Tot seguit estableix contacte amb mi, jo la saludo pel seu nom, com faig sempre amb tots/es, la convido a apropar-se amb nosaltres i, si no vol, asseure's. Decideix seure però més a prop que de costum, potser sembla poc significatiu, però l'apropament voluntari és clar.

Posteriorment, es produeix a fer la salutació inicial, primer de manera grupal i després individualment. En aquesta primera part grupal, la Carla és capaç de deixar-se guiar per apropar-se a la gossa. Ho fa amb una mica de por, fent sorolls i petites exclamacions a mesura que avança cap a la gossa. Estic al seu costat en tot moment i ens apropem a la Tana, qui es troba asseguda, expectant. En un primer moment podria ser contraproductiu, però com la Carla ha mostrar força avenços, és considera adient que la Tana es mostri una mica més activa, com esperant l'aproximació de la nena. Quan arribem al costat de la gossa, es miren amb la Carla, aquesta última fa com un intent de voler tocar-la, s'ho repensa i enretira la mà; es miren, la Carla em mira (buscant ajut?) i finalment vol tornar a asseure's. Es fa palpable la seva

excitació, se l'arriba a notar una mica més contenta, no realitza tants moviments amb les mans, està més quieta encara que miri cap a un altra costat.

Tot seguit es produeix a realitzar el tipus de sessió habitual. Avui la primera part serà de realitzar una petita activitat educativa (ja programada i pactada amb la terapeuta de l'associació, per tal de poder seguir el seu programari) i l'acomiadament final, amb una petita part individual on tots els alumnes poden fer una activitat amb la gossa : llançar-li la pilota; raspallar-la; passar-li xampú en sec; posar-li colònia o simplement acariciar-la. Durant totes aquestes parts, la Carla s'ha mostrat més receptiva, sent capaç de fixar la mirada durant llargs moments en que l'excitació de la sala o l'alegria dels altres es feia present.

En l'activitat més educativa, on la gossa té un paper més secundari, la Carla ha continuat reaccionant força bé, encara millor que a la última intervenció, mostrant una bona cooperació amb el treball en grup i per parelles. En aquesta activitat s'havien de posar les fitxes amb peces plastificades de menjar a les caselles corresponents, com, per exemple, la pera al grup de les fruites o la patata al grup de les hortalisses. La Carla hi ha participat i amb bons resultats, és veritat que hi ha hagut moments en els que simplement s'ha allunyat o ha semblat sentir massa angoixa i no ha pogut seguir, però han sigut molt pocs moments comparats amb les sessions anteriors. Alhora es nota aquest canvi positiu en el respecte cap als altres, cap a la gossa, cap a la terapeuta, cap a mi i cap els companys/es, mantenint-se en silenci o fent sorolls molt fluixets quan els altres participaven.

En la part final, encara no ha sigut capaç de fer ninguna activitat per si mateixa. S'ha apropat a la gossa per voluntat pròpia, la qual cosa ja va ser capaç de fer-ho les setmanes anteriors, però un cop estava al costat de la gossa, ha tornat a allargar el braç com per acaronar-la, ha parat, ha realitzat moviment d'excitació amb les mans, i ha tornat al seu lloc. Hi ha hagut alegria per part de tots els presents, inclús per els altres companys/es, entre tots l'hem encoratjat a seguir avançant així, demostrant-li que no hi ha presa per millorar, però que quan ho fa veu que no hi ha perill. Avui marxa molt i molt contenta, fins i tot somriu !

Àmbit de "Reacció i relació amb el gos"

Les dades recollides en la quadrícula d'aquesta sessió ens han confirmat que comencen a haver-hi millores pel que fa a la conducta, comportament i relacions de la Carla. Els avenços ja comencen a ser significatius:

- La Carla continua tenint, sovint, por de la gossa. Tot i així, comença a mostrar signes d'acceptació i curiositat cap a ella, de vegades.
- Es produeix un apropament espontani envers la gossa, durant diferents parts de la sessió.
- Sovint permet o accepta que l'apropament guiat cap a la gossa.
- Estableix bastant contacte visual amb la gossa, les durades dels contactes comencen a ser majors.
- Mostra signes de voler acaronar a la gossa, però no acaba de fer-ho i mai es dirigeix verbalment a ella.
- Comença a mostrar alguna emoció / alegria en veure a la gossa, en forma de petits sorolls o ecolàlies, com petits crits o moviments de les mans.
- Comença a produir-se un interès creixent cap a la gossa, sense establir-se cap vincle afectiu encara.

Àmbit de "Socialització i Conducta"

En aquest àmbit podem veure els indicadors d'interacció, comunicació i conducta, i també es mostren diferents avenços respecte de les sessions anteriors:

- Ja no és indiferent cap a la gossa, sovint es mostra respectuosa cap a ella, respectant el seu espai i la seva presència. Hi ha moments puntuals en els que li costa més.
- Sovint es mostra respectuosa amb la tècnica, amb mi, amb els companys/es i les mestres, atén les nostres instruccions quan no impliquen massa a la gossa (aleshores es posa més nerviosa i no para tanta atenció).
- Continua buscant a les mestres del centre per sentir-se més segura, però ho fa en un grau de freqüència molt menor.
- Respecta el torn dels companys/es en silenci i, de vegades, atentament. Quan es porten uns minuts amb la mateixa activitat, tendeix a distreure's amb altres coses.
- La integració al grup ha millorat força, els companys/es la busquen, volen que participi amb ells i la gossa. L'animen a seguir, a la seva manera.
- De vegades respon positivament al treball en parella i al treball en grup. Continua passant que quan es cansa, potser se'n va, però per la resta hi ha respecte i companyonia.
- Normalment no és capaç d'expressar les emocions que li produeix la gossa, encara que de vegades, quan es nota pressionada, fa sorolls de descontent i/o temor. O, per exemple, al entrar o apropar-se a la gossa ha sigut capaç d'expressar nerviosisme o alegria o excitació cap a la gossa amb el moviment ràpid de les mans.

El manteniment, més o menys, de les millores assolides, fa creure de que els beneficis de les sessions poden ser duradors, sense acabar de desaparèixer un cop acabat l'estímul beneficiós de la gossa. Parlant amb les mestres i la terapeuta, les primeres noten moltíssim la millora des de que han començat les sessions amb la Tana. Ens diuen que a classe es mostra bastant diferent, forma més part del grup classe, està més integrada, els companys/es la busquen més i sembla que estigui més contenta. Comença inclús a comunicar-se més, ja que abans no ho feia tant, malgrat ser diagnosticada amb autisme lleu-moderat, semblava tenir una por constant per tothom. Tanmateix, han disminuït els moviments estereotipats, la producció de sons repetitius i el rebuig cap a qualsevol contacte físic. Són avenços prometedors.

Sessió 4 (17/02/2017).

Han passat quatre setmanes des de la última intervenció directa realitzada per la meua persona, malgrat que s'ha continuat assistint com a observadora activa durant aquestes tres setmanes anteriors. Els avenços de la Carla són cada vegada més impressionants, sobretot tenint en compte com es va començar, inclús s'està iniciant una primera relació entre ella i jo, apropant-se cap a mi quan ningú li ha demanat, asseient-se al meu costat, potser no establint cap tipus de contacte visual, però sí un apropament físic important.

Quan entren els alumnes a la sala de psicomotricitat, està tot llest i jo em trobo al mig de la sala. La Tana avui està més juganera i es troba olorant els diferents materials que ha portat la terapeuta per a la sessió, entre els quals hi ha premis de recompensa. Quan entra la Carla, ràpidament busca a la Tana amb la mirada, comença a moure les mans de manera estereotipada, somriu, mostra emoció envers la gossa. Tot seguit estableix contacte amb mi, jo la saludo pel seu nom, com faig sempre amb tots/es, la convido a apropar-se amb nosaltres i, si no vol, asseure's. Decideix apropar-se a mi, em busca amb la mirada tota l'estona i va alternant la mirada amb la gossa. Quan cridem a la Tana i aquesta s'apropa, la Carla també ho fa, espontàniament, cap a la gossa, establint-se així un vincle inicial important.

Posteriorment, es produeix a fer la salutació inicial, primer de manera grupal i després individualment. En aquesta primera part grupal, la Carla és capaç de deixar-se guiar per apropar-se a la gossa, però la veritat és que quan la deixo de guiar, continua apropant-se per si mateixa. Es nota que no té confiança al 100% en la gossa, però la veritat es que es podria mesurar del 80%, camina més segura, fixant i enretirant la mirada, moviment una miqueta les mans, com sacsejant-les. Estic al seu costat en tot moment i la Tana actua molt bé, estirada al terra es va apropant una mica arrossegant-se pel terra, la qual cosa fa que la Carla somrigui i estiri el braç per a acariciar-la. Es retira després amb un moviment ràpid la mà; la gossa se

la mira; ella mira a la gossa; mou les mans, sembla aplaudir; fa sorolls d'alegria i goig, se'n va contenta i excitada al seu lloc, fa moviments endavant i endarrere amb un somriure,

Tot seguit es produeix a realitzar el tipus de sessió habitual. Avui la primera part serà de realitzar una part més dinàmica de circuit amb els materials proporcionats pel centre i per l'associació Boskan. Posteriorment l'acomiadament final, amb una petita part individual on tots els alumnes poden fer una activitat amb la gossa : llançar-li la pilota; raspallar-la; passar-li xampú en sec; posar-li colònia o simplement acariciar-la. Durant totes aquestes actuacions, la Carla s'ha mostrat molt més receptiva, sent capaç de fixar la mirada durant llargs moments, seguint les explicacions de la terapeuta, les meves i les intervencions dels companys/es.

El circuit dinàmic ja venia pre-establert per la terapeuta, així que només l'he hagut d'ajudar a organitzar tot el material necessari (pilotes, cercles, matalassos, etc.). Del que es tractava aquí és de que els alumnes acompanyessin a la gossa al llarg del circuit, ja fos agafant-la per la corretja, pel collar, per l'arnès o simplement caminant al seu costat. La Carla ha sigut de les més atrevides en aquesta part, ha agafat a la Tana amb la corretja i s'ha deixat guiar per aquesta. Anava fent moviments amb les mans, però pocs i tota l'estona tenia la mirada fixada amb el que feia l'animal, fins i tot la intentava ajudar quan no podia amb alguna part del circuit. Alhora, ha anat acaronent a la Tana, com encoratjant-la a seguir endavant. En cap moment ha buscat el suport dels adults o ha necessitat ajuda externa, simplement estava molt concentrada amb tots els moviments de la gossa, de manera inclús exagerada. Quan ha acabat, es mostra molt contenta, repeteix la mateixa paraula tota l'estona, com per dir-nos que li ha agradat i que ho vol tornar a fer, assenyalant a la gossa i demanant més.

En la part final, ha sigut capaç de realitzar l'activitat per si mateixa, raspallant a la gossa amb el material de Boskan. S'ha intentat que li posés el xampú en sec, però encara no està preparada pel tacte de l'escuma, per la sensació quan es passa aquesta pel llom de la gossa, ja que només tocar l'escuma ha començat a sacsejar les mans per treure-se-la.

Àmbit de "Reacció i relació amb el gos"

Les dades recollides en la quadrícula d'aquesta sessió ens han confirmat que comencen a haver-hi millores pel que fa a la conducta, comportament i relacions de la Carla. Els avenços ja comencen a ser bastant significatius:

- La Carla continua tenint, alguna que altra vegada, por de la gossa. En els moments normals de classe no, potser en algun moment concret quan la gossa fa un lladruc o un moviment inesperat, però és més ensurt que temor.
- Es produeix un apropament espontani envers la gossa, durant diferents parts de la sessió.
- Sempre permet o accepta que l'apropament guiat cap a la gossa.
- Estableix gairebé en tot moment contacte visual amb la gossa, les durades dels contactes comencen a ser més contínues, sense el trencament de contacte constant que hi havia abans.
- De vegades acarona a la gossa de manera espontània, ha arribat a dirigir-se a la gossa verbalment, encara que fos amb paraules com "va"; "més"; "no"; "sí"; "així".
- Sovint demostra alegria en veure a la gossa, en forma de petits sorolls o ecolàlies, com petits crits o moviments, més reduïts, de les mans.
- L'interès cap a la gossa comença a ser significatiu, va creixent poc a poc.

Àmbit de "Socialització i Conducta"

En aquest àmbit podem veure els indicadors d'interacció, comunicació i conducta, i també es mostren diferents avenços respecte de les sessions anteriors:

- En tot moment es mostra respectuosa cap a la gossa, respectant el seu espai i la seva presència. Hi ha moments puntuals de desconexió.
- Sempre es mostra respectuosa amb la tècnica, amb mi, amb els companys/es i les mestres, atén les nostres instruccions pràcticament en tot moment.
- Ja no busca contínuament a les mestres del centre per sentir-se més segura, només ho fa quan vol compartir alguna emoció o els hi "vol dir" alguna cosa.
- Sempre respecte el torn dels companys/es en silenci i, de vegades, atentament. Quan es porten uns minuts amb la mateixa activitat, tendeix a distreure's amb altres coses.
- La integració és pràcticament total, els companys/es la busquen, volen que participi amb ells i la gossa. Forma un pilar fonamental del grup, ja que comença a tenir una connexió amb la Tana que els altres també som capaços de sentir.
- Sovint respon positivament al treball en parella i al treball en grup. Continua passant que quan es cansa, potser es distreu, però ja no se'n va.
- Normalment és capaç d'expressar les emocions que li produeix la gossa, ja sigui d'acceptació o d'una mica de rebuig. Cada vegada ho fa menys amb les mans, intentem que els moviments estereotipats es redueixen i augmenti la intenció comunicativa. Tot i així, usa molt poques paraules per expressar les emocions, només quan es dirigeix a la gossa, i mai frases.

Sessió 5 (24/03/2017).

Han passat cinc setmanes des de la última intervenció participativa i, gràcies a poder participar de manera més “observadora” (encara que continuo tenint una participació més secundària, però si ho hagués de plasmar tot en aquest treball, es passaria del límit de pàgines) tinc un seguiment constant de la Carla, el qual es pot veure a les quadrícules de l'*Annex X*.

Avui es decideix dur a terme una activitat diferent, que té a veure amb l'aniversari d'una de les companyes de classe, amb la qual cosa, es decideix fer activitats més amenes en tot moment, amb una petita part educativa: es tracta de fer com una petita “gimcana” amb diferents parts / proves a superar, algunes més dinàmiques com passejar al costat de la gossa o fer-la saltar algun petit obstacle; altres tenen parts més educatives, com haver de relacionar dos objectes amb la mateixa forma o posicionar els cercles d'un color amb els pals del mateix color, per tal de fer parelles. Finalment, hi ha la part més “difícil” on també s'inclouen una mica de matemàtiques, havent de col·locar el nombre de peces segons el nombre que indica l'etiqueta. En aquesta última part, però, l'ajuda de la Tana és important, ja que ella sap quants n'hi van a cada lloc, gràcies a haver-ho fet anteriorment.

Des de l'inici es pot percebre el gran canvi que ha experimentat la Carla: entra amb seguretat, amb alegria, buscant-nos a les terapeutes i a la Tana amb la mirada i fent com una espècia d'aplaudiment quan ens troba; aleshores allunya la mirada, la fixa en nosaltres i la torna a allunyar, com mostrant nerviosisme, però sense tantes ecolàlies ni moviments estereotipats com abans.

Els alumnes s'asseuen al voltant de la gossa, en els bancs delimitats per a aquesta funció, s'estira a la gossa (tota la part d'ordres cap a l'animal es realitzen amb la terapeuta habitual, que és amb qui té la relació professional la gossa) i es procedeix a la salutació individual. Durant la salutació inicial, la Carla segueix mostrant-se segura de si mateixa, no necessita ajuda per apropar-se a la gossa, ho fa de manera espontània i amb l'alegria que la caracteritza últimament.

Seguidament es procedeix a realitzar el circuit, de manera individual i per ordre. Normalment es deixa a la Carla cap al final, perquè així es pot anar familiaritzant amb les activitats, veient que tot és segur i que amb la Tana no li passarà res i, fins a aquest moment, ha funcionat bastant bé. Quan arriba el seu torn, realitza totes les activitats sense cap tipus de problemes, almenys no de caràcter, actitud, comportament o seguretat. És cert que té alguna dificultat en les activitats més acadèmiques, ja que no ha acabat d'entendre molt bé la dinàmica al tenir l'atenció centrada en la gossa, sembla estar fascinada per ella.

Al final de la sessió, quan tots els alumnes han realitzat les seves participacions individuals, es procedeix a fer l'acomiadament. La Carla es mostra molt receptiva, inclús sembla que no vulgui que marxem, fa moviments amb les mans amb cara de frustració, fins que la Tana se li apropa, la toca amb el morro com fent-li una carícia i, després d'acaronar-la durant uns segons, la Carla es relaxa increïblement ràpid.

Àmbit de "Reacció i relació amb el gos"

Les dades recollides en la quadrícula d'aquesta sessió ens han confirmat que comencen a haver-hi millores pel que fa a la conducta, comportament i relacions de la Carla. Els avenços ja comencen a ser bastant significatius:

- La Carla continua tenint, alguna que altra vegada, ensurts amb la gossa. En els moments normals de classe no, potser en algun moment concret quan la gossa fa un lladruc o un moviment inesperat, però és més ensurt que temor.
- Es produeix un apropament espontani envers la gossa, durant diferents parts de la sessió.
- Sempre permet o accepta que l'apropament guiat cap a la gossa.
- Estableix contacte visual en tot moment amb la gossa, les durades dels contactes comencen a ser més continues, sense el trencament de contacte constant que hi havia abans.
- Sovint acarona a la gossa de manera espontània, ha arribat a dirigir-se a la gossa verbalment, encara que fos amb paraules com "va"; "més"; "no"; "sí"; "així".
- Sovint demostra alegria en veure a la gossa, en forma de petits sorolls o ecolàlies, com petits crits o moviments, més reduïts, de les mans. També se sol mostrar afectuosa.
- L'interès cap a la gossa és significatiu, va creixent a poc a poc.

Àmbit de "Socialització i Conducta"

En aquest àmbit podem veure els indicadors d'interacció, comunicació i conducta, i també es mostren diferents avenços respecte de les sessions inicials:

- En tot moment es mostra respectuosa cap a la gossa, respectant el seu espai i la seva presència. Hi ha moments puntuals de desconexió.
- Sempre es mostra respectuosa amb la tècnica, amb mi, amb els companys/es i les mestres, atén les nostres instruccions pràcticament en tot moment.
- Ja no busca contínuament a les mestres del centre per sentir-se més segura, només ho fa quan vol compartir alguna emoció o els hi "vol dir" alguna cosa.
- Sempre el torn dels companys/es en silenci i, de vegades, atentament. Quan es porten uns minuts amb la mateixa activitat, tendeix a distreure's amb altres coses.

- La integració és pràcticament total, els companys/es la busquen, volen que participi amb ells i la gossa. Forma un pilar fonamental del grup, ja que comença a tenir una connexió amb la Tana que els altres també som capaços de sentir.
- Sovint respon positivament al treball en parella i al treball en grup. Continua passant que quan es cansa, potser es distreu, però ja no se'n va. Amb gran grup la resposta positiva és en tot moment, només es distreu en petites ocasions en parella.
- És capaç d'expressar les emocions que li produeix la gossa, ja sigui d'acceptació o d'una mica de rebuig. Cada vegada ho fa menys amb les mans, intentem que els moviments estereotipats es redueixen i augmenti la intenció comunicativa. Tot i així, usa molt poques paraules per expressar les emocions, només quan es dirigeix a la gossa, i mai frases.

Sessió 6 (12/05/2017).

La veritat és que aquesta última sessió ha quedat una mica més despenjada, al fer set setmanes de la última meva com a participant activa. El problema ha sigut la incompatibilitat d'horaris, la poca disposició horària de la terapeuta per deixar-me un dia per a mi, així com la setmana santa al ben mig d'Abril. Tot i així, com ja he anat dient en els reculls de les sessions anteriors, el fet de poder estar gairebé sempre present, ha contribuït moltíssim en assolir una bona percepció de les millores, en ser conscient dels petits avenços que s'han anat fent, així com per la relació amb la Carla.

Aquesta sessió, donat que era la última amb mi com a màxima dirigent, ha sigut una mica més especial i diferent. Amb tota la informació recopilada a les sessions anteriors, juntament amb l'experiència obtinguda durant aquests mesos, he volgut realitzar una part grupal més dinàmica (amb totes aquelles activitats que van agradar més en moments anteriors) així com una part individualitzada a cada alumne. En aquest cas, la part de la Carla consistia en realitzar diferents moviments amb la gossa, però sent ella la que guiés a l'animal, ja que en les setmanes anteriors ja va demostrar preocupació i intencions d'ajudar a la gossa en tot moment. Aquests han sigut: seure amb la gossa; aixecar-se; donar dues voltes al circuit; ajudar a la Tana a pujar al matalàs; fer-la passar per un cercle; acaronar-la al final; dir-li "molt bé Tana"; treure-li la corretja i, si volia, acaronar-li la panxa i donar-li un premi. No hi ha hagut parts educatives, ja que normalment ho passava una mica malament, i només s'han deixat les parts més dinàmiques. Alhora, se li ha deixat escollir una petita actuació individual, en aquest cas, l'opció triada ha sigut el raspall de la gossa, però també posar-li xampú en sec. Malgrat que al principi li ha fet una mica d'angoixa la textura, ha sigut capaç de posar-li al llom de la Tana, qui li ha llepat els dits en senyal de benvinguda i estima.

L'actuació de la Carla ha sigut genial, tenint en compte on es va començar, és un canvi increïble que fins i tot costa de creure a vegades. Les tutores segueixen dient que el canvi es transmet també a l'aula ordinària, encara que sigui en petits detalls o conductes de la nena.

Àmbit de "Reacció i relació amb el gos"

Les dades recollides en la quadrícula d'aquesta sessió ens han confirmat que comencen a haver-hi millores pel que fa a la conducta, comportament i relacions de la Carla. Els avenços ja comencen a ser bastant significatius:

- La Carla no mostra cap temor cap a la gossa.
- Es produeix un apropament espontani envers la gossa, durant diferents parts de la sessió i sempre permet o accepta que l'apropament guiat cap a la gossa.
- Estableix contacte visual en tot moment amb la gossa, sent molt continu i allargats.
- Sempre acarona a la gossa de manera espontània; sovint es dirigeix a la gossa amb paraules.
- Sempre demostra alegria en veure a la gossa, en forma de petits sorolls o ecolàlies, com petits crits o moviments, més reduïts, de les mans. També es sol mostrar afectuosa.
- L'interès cap a la gossa és fort, continua creixent dia a dia.

Àmbit de "Socialització i Conducta"

En aquest àmbit podem veure els indicadors d'interacció, comunicació i conducta, i també es mostren diferents avenços respecte de les sessions inicials:

- En tot moment es mostra respectuosa cap a la gossa, respectant el seu espai i la seva presència. Hi ha moments puntuals de desconexió.
- Sempre es mostra respectuosa amb la tècnica, amb mi, amb els companys/es i les mestres, atén les nostres instruccions pràcticament en tot moment.
- Sempre respecte el torn dels companys/es en silenci i atentament.
- La integració és pràcticament total.
- Sempre respon positivament al treball en parella i al treball en grup. Continua passant que quan es cansa, potser es distreu, però ja no se'n va. Amb gran grup la resposta positiva és en tot moment, només es distreu en petites ocasions en parella.
- És capaç d'expressar les emocions que li produeix la gossa. Utilitza paraules curtes, concretes i de manera repetitiva, però mai fa frases.

4.4 Avaluació de l'estudi

En termes generals, malgrat ser conscient de que les sessions on era la participant activa han sigut poques, considero que he pogut observar una millora significativa en la Carla, així com els beneficis que comporta la utilització de les intervencions amb gossos amb una nena autista d'aquestes característiques. Sé que al ser poques sessions les que es poden recollir en aquest estudi -tenint tot un curs escolar sencer d'altres observacions-, no són prou representatives per a extreure conclusions més generalitzades, però aquest tampoc era l'objectiu d'aquest estudi, sinó el de conèixer més en profunditat el cas concret de la Carla, amb la utilització d'una gossa concreta, la Tana, i amb una associació concreta, Boskan.

Tot i així, després d'observar els avenços i les millores experimentades amb aquesta nena, crec que es pot afirmar que aquesta intervenció en concret, ha donat els seus fruits, com es pot veure en la següent comparativa:

Ítem a observar	Inici de la intervenció	Final de la intervenció
"Reacció i relació amb la gossa"		
Té por de la gossa	Sempre	Mai
Hi ha apropament espontani envers la gossa	Mai	Sempre
Permet l'apropament guiat cap a la gossa	Mai	Sempre
Estableix contacte visual	Mai	Sempre
Acarona la gossa espontàniament	Mai	Sempre
Es dirigeix verbalment a la gossa	Mai	De vegades
Mostra alegria en veure la gossa	Mai	Sempre
Es mostra afectuosa amb la gossa	Mai	Sempre
S'interessa per la vida diària de la gossa	Mai	De vegades
Hi ha vincle emocional amb la gossa	No	Fort

Taula 3. Comparació de valoracions dels ítems observats a l'àmbit de reacció i relació.

Ítem a observar	Inici de la intervenció	Final de la intervenció
"Socialització i conducta"		

Respecta a la gossa	Mai	Sempre
Respecta al personal tècnic i està atenta a les seves instruccions	De vegades	Sovint
Respecta el torn dels companys/es en silenci i atentament	Mai	Sempre
Està integrada al grup	Mai	Sempre
Respon positivament al treball en parella	Mai	Sempre
Respon positivament al treball en grup	De vegades	Sempre
Expressa les emocions que la gossa li produeix amb gestos	De vegades	Sempre
Expressa les emocions que la gossa li produeix amb paraules / frases	Mai	De vegades

Taula 4. Comparació de valoracions dels ítems observats a l'àmbit de socialització i conducta.

Com es pot comprovar a les taules anteriors, hi ha hagut millores en aquests dos àmbits (que engloben la comunicació, la conducta i les relacions) de manera significativa en la majoria de casos. Tanmateix, és cert que hi ha hagut aspectes on els avenços han sigut menors o poc significatius, però es considera normal tenint en compte que aquestes teràpies no van destinades a curar a infants amb autisme, sinó a intentar millorar algunes de les seves capacitats, habilitats o dificultats que presenten en el seu dia a dia.

Pel que fa a la **Taula 3** veiem com la nena ha passat de tenir un rebuig i temor total per a la gossa, a estar-hi totalment familiaritzada, arribant fins i tot a establir un vincle afectiu amb l'animal i sent, probablement, el cas amb més evolució del seu grup classe. Tanmateix, és cert que la Carla va començar amb unes valoracions bastant pitjors que la resta de companys/es, ja que la majoria van iniciar aquestes intervencions d'una manera més neutral, mentre que ella ho va fer d'una manera bastant negativa. Per tant, sembla lògic que hi hagi hagut una evolució significativa, però segurament els resultats finals són bastant similars als que extrauríem de la resta de companys/es si els analitzéssim els mateixos ítems. Seguint amb aquest àmbit de *reacció i relació amb la gossa*, veiem com la Carla ha passat de no voler apropar-se a la gossa, ni amb ajut ni sola, de no dirigir-se a ella, de no fixar la mirada en cap moment, de rebutjar-la i fer com si la gossa no existís; a establir un contacte visual constant, a voler apropar-se per si mateixa sense ajut de ningun adult, inclús a preocupar-se pel seu estat de salut, convertint-se ella mateixa en un suport de la gossa.

En aquest àmbit veiem que els ítems amb menys evolució al llarg dels mesos han sigut el de l'expressió verbal i el de l'interès per la vida de l'animal. El segon es pot entendre per la dificultat de projecció i empatia vers l'animal, és a dir, sembla que la Carla mai s'ha posat al lloc de l'animal o ha intentat entendre les seves necessitats bàsiques. En el de l'expressió verbal, veurem a continuació com en el següent àmbit d'anàlisi, també han sigut els de la comunicació els que menys evolució han tingut.

Pel que fa a la **Taula 4** ens tornem a trobar amb ítems que mostren una evolució important, mentre que hi ha d'altres on els beneficis es noten menys. De totes maneres, els canvis més significatius en aquest àmbit s'han donat en el camp de les relacions socials i emocionals, la qual cosa significa molt per a nosaltres i per a les mestres de l'escola. La Carla va començar sentint rebuig i aprensió per tot i tothom, sense mostrar respecte cap a la gossa, cap a les professionals o ni tan sols als companys/es de classe (probablement eren les mestres a qui més respecte mostrava). Amb això no es vol dir que tingués un comportament agressiu o de falta de respecte malintencionada cap a nosaltres, sinó que jugava amb la carta del rebuig i la ignorància de tots nosaltres, la qual cosa implicava no fer cas de les instruccions que se li donaven, no respectar els silencis o torns dels altres i no seguir les dinàmiques marcades. Com podem veure a la comparativa, al final de la intervenció es veu una millora significativa en aquests ítems, sent la integració al grup el més valorat per tothom. El canvi experimentat ha sigut significatiu, respectant als altres membres de la sala, a la gossa, els torns de paraula o els silencis demanats. Alhora, al final de la intervenció era capaç de treballar en petit i gran grup (tenint més facilitat per aquesta segona modalitat que no pas la de parelles), sense mostrar conductes disruptives ni intentar sabotejar les participacions dels altres o allunyar-se a un altre racó.

Com hem mencionat en l'anàlisi de la **Taula 3** on menys avenços hi ha hagut és en els ítems de comunicació, sobretot el que fa referència a expressar emocions o sentiments amb paraules i/o frases. Sens dubte aquest ha sigut l'element menys aconseguit, ja que la utilització de paraules ha sigut escassa, en moments determinats, i normalment amb la repetició de la mateixa paraula. No assolint mai la utilització de les frases.

Finalment comentar que el paper de la gossa ha sigut clau, amb aquella intuïció que tenen els animals, ha anat adaptant-se a les emocions i estats d'ànim de la Carla, la qual cosa ha facilitat moltíssim la connexió amb ella i el posterior treball dels diferents àmbits.

Valoració de les intervencions

He considerat adient realitzar també una valoració, més a nivell propi, del procés d'observació i de recollida de dades dut a terme durant aquestes sis sessions. Amb aquesta valoració busco una mica criticar i auto-reflexionar sobre el procés d'intervenció i actuació que he dut a terme amb la gossa i la Carla.

Tanmateix, considero que tampoc ha estat del tot fàcil al no poder estar només nosaltres tres soles, sinó que he necessitat, com és lògic, la participació de la tècnica, però també la presència dels altres companys/es de la nena, el que ha comportat que no fos una intervenció individualitzada i que, potser, els resultats no hagin estat sempre els esperats.

Per tal de recollir d'una manera entenedora, clara i visual les valoracions que he extret de tot aquest procés d'investigació, he elaborat la següent taula amb els diferents ítems valorats. Els graus de satisfacció / assoliment van de l'1 al 5, entenent-se l'1 com una valoració negativa (nul assoliment o gens satisfacció); el 3 com una valoració neutral (no es destaca ni pel costat negatiu ni pel positiu) i 5 com una valoració totalment positiva (assoliment total o total satisfacció). Com s'entén, el 2 i el 4 es configuren com punts intermedis dels extrems.

ÍTEMS VALORACIÓ PRÒPIA	1	2	3	4	5
L'elecció del cas ha sigut adient i significativa					X
L'elecció del cas i la intervenció han estat ben argumentades i justificades.				X	
La intervenció ha sigut coherent i ha tingut sentit.					X
La intervenció ha estat adaptada a les necessitats de la Carla.			X		
La intervenció ha sigut d'utilitat per a les necessitats de la nena.					X
La temporalització ha sigut l'adient per a les seves característiques.			X		
El material i recursos utilitzats han sigut adients.				X	
Les activitats han sigut adients al nivell de la nena.				X	
S'han assolit millores significatives i valorables					X

Les actuacions de la investigadora han sigut acurades i útils per al desenvolupament de les sessions.				X	
S'han pogut sortejar els problemes sorgits.			X		
Hi ha hagut un treball en equip amb la terapeuta.					X
Hi ha hagut consens i relació positiva amb les mestres.					X
La nena ha evolucionat i ha acabat contenta amb les intervencions.					X
Grau de satisfacció general de la investigadora.				X	

Taula 5. Elaboració pròpia d'ítems valorats per a la satisfacció del projecte.

Per tant, considero que l'elecció del cas i la proposta d'intervenció ha estat ben justificada i argumentada al llarg del treball, i que responia a la necessitat de cercar respostes a les qüestions plantejades inicialment. A més a més, l'elecció del cas, de l'escenari i dels materials han vingut determinats per la col·laboració amb l'associació Boskan, per tant, no era una opció que pogués escollir lliurement, tret de l'elecció de la Carla en comptes de la resta de companys/es amb les que treballàvem. Aquesta elecció ha respost a les dades obtingudes per part de l'associació i el centre escolar, així com per tota la informació recopilada a nivell teòric i les investigacions prèvies dutes a termes, que feien del cas de la Carla l'idoni per a aquest tipus d'intervenció.

A nivell general, estic bastant satisfeta de les intervencions realitzades amb la Carla. Sóc conscient que totes les fites assolides no han depès només de mi i que han tingut el suport de les intervencions setmanals que feia la terapeuta de Boskan amb la Carla. Tot i així, considero que he sigut un pilar fonamental, formant part de l'equip de Boskan setmana rere setmana i participant com a observadora en les sessions. La sort que he tingut és que, malgrat ser observadora i no poder plasmar-ho en l'informe final presentat en aquest treball, participava de manera secundària igualment a les sessions, la qual cosa ha facilitat la posterior intervenció pròpia.

4.5 Viabilitat

A l'inici de plantejar-me aquest projecte d'investigació vaig adonar-me que estava entrant en un món bastant desconegut, tot i que en certa manera de recent creixement, però amb poques aportacions de caràcter científic i un elevat grau d'innovació constant. Tot i així, he pogut comprovar de primera mà com hi ha moltes associacions que es dediquen a realitzar teràpies amb animals, sobretot gossos i cavalls, tot i que també amb animals aquàtics també hi ha experiències des de fa anys, com és el cas dels dofins. Fins i tot darrerament s'està fent ús d'animals robots amb variables i característiques ben diverses. La majoria d'aquestes associacions estan realitzant investigacions diàries amb les seves intervencions i, alhora, segueixen tots els avenços científics que es van produint en l'actualitat. El que sí és clar és que en pràcticament totes les investigacions científiques, aportacions a gran o petita escala, s'estan demostrant els grans beneficis de les intervencions amb animals, sobretot amb persones autistes, amb síndrome de Down o amb paràlisi cerebral.

Aquest recull d'informacions favorables a la utilització de les teràpies és la base que s'utilitza per respondre una de les qüestions plantejades a l'inici:

Quines variables s'han de complir perquè les teràpies siguin viables i efectives?

Per poder respondre a aquesta pregunta es van realitzar un seguit d'entrevistes²⁴ a diferents professionals que es dediquen al món de les teràpies amb gossos, i les seves respostes ens han ajudat a configurar 6 variables molt significatives a l'hora de valorar la viabilitat de les teràpies, per exemple, en centres escolars públics.

Les variables que s'haurien de donar per a poder dur a terme una teràpia amb gossos en un centre d'educació són, segons les diferents expertes consultades:

✓ **Variable 1. Accés al centre –o bé a l'habitatge-**. Quan parlem d'accés al centre fem referència a dos ítems. Primerament, al tipus d'escola -privada o pública- i, en aquest segon cas, a la legislació vigent en quant a la introducció d'animals als centres escolars públics (*Annex I*). Posteriorment, de la disposició dels professionals de l'escola d'acceptar fer teràpia en aquesta, és a dir, si estan disposats o no, si farien un esforç i recolzarien la proposta o si, en canvi, no estarien disposats ni a intentar la implementació de les teràpies. En cas d'habitatge particular, aquest ve en funció de la família.

²⁴ Es poden consultar a *Annex XI*

✓ **Variable 2. Infraestructures.** Per infraestructures s'entenen tots aquells espais físics que es necessiten per a la realització d'una sessió de TAAC en condicions. En aquest cas, es necessita una sala de 50m² mínim per a la realització de les sessions; a més a més, és necessari un espai de reunió per a l'aclariment i discussió sobre els infants a tractar, dels objectius a assolir i de les diferents casuístiques que puguin ser rellevants per al disseny i la realització de les diferents sessions.

✓ **Variable 3. Finançament.** Quan parlem de finançament fem referència a assumir els costos de la teràpia, tant els derivats directament d'aquesta (professionals especialistes, gossos, material de les associacions terapèutiques...) com dels materials generals (bolígrafs, papers, cadires, taules...). Es pot consultar a *Annex XII* el cost aproximat de realitzar teràpies amb gossos.

✓ **Variable 4. Consentiment de les famílies.** Quan parlem del recolzament de les famílies fem referència a la disposició d'aquestes a acceptar que es facin sessions de TAAC a l'escola dels seus fills, assumint indirectament la possibilitat de fer-se càrrec de part dels costos. Quan parlem de sessions privades, són les màximes responsables de decidir la contractació.

✓ **Variable 5. Formació docent.** Engloba tota la formació que haurien de rebre els mestres i altres professionals del centre, així com les famílies per tal de que aquests poguessin participar en les sessions amb els seus alumnes o bé fills/es, establint un vincle afectiu beneficiós amb aquests i, de retruc, que les sessions poguessin donar més resultats a llarg termini. També s'inclou la formació en trastorns i infants per part dels terapeutes.

✓ **Variable 6. Disponibilitat horària.** Quan parlem d'horaris fem referència al temps disponible que tindria cada escola / família per a fer les teràpies. En aquest cas en concret, es valora des del coneixement de que les teràpies duren entre 30min i 1h, per tant, la viabilitat s'analitza en funció de si es té o no la possibilitat de dedicar entre 30min i 60min a les sessions.

CAPÍTOL V. CONCLUSIONS I PROSPECTIVA

La realització d'aquest projecte d'investigació i posterior intervenció m'ha aportat uns aprenentatges que han anat de la mà dels assolits durant la formació del màster. He tingut la sort de poder compaginar la meva participació en aquest projecte d'intervenció amb gossos amb el decurs del màster, la qual cosa m'ha permès establir vincles i extreure conclusions i valoracions fidedignes de tot el viscut durant aquests mesos d'investigació.

Tot i així, considero que en un primer moment és bastant difícil endinsar-se en aquest món, suficientment recent com per no tenir totes les bases científiques desitjades, però suficientment conegut d'oïdes com per trobar informacions no fiables. Per la meua fortuna, he pogut comptar des de l'inici amb la col·laboració d'una gran associació com és la de Boskan i, gràcies a les persones que configuren l'equip, he pogut realitzar tot aquest projecte des de dins, des d'una perspectiva participativa i alhora privilegiada. Els resultats exposats des d'aquesta visió interna demostren que les intervencions amb gossos constitueixen una estratègia psicopedagògica interessant per a poder treballar amb infants autistes, podent aportar un gran nombre de beneficis qualitativament valorables. Probablement és en aquest aspecte on hi ha més problemes per trobar bases científiques ja que normalment, les dades més interessants de poder obtenir són bàsicament de caràcter qualitatiu, fet per al qual esdevé complex el seu tractament i interpretació, i encara més atrevir-se a extreure'n conclusions o fins i tot generalitzacions. Estem tractant amb persones i éssers vius en constant moviment.

Tot i així, i a nivell particular d'aquest estudi, considero que els ítems que es volien observar i valorar, han reflectit en la protagonista de la recerca força millores significatives, demostrant així el benefici de les intervencions amb la Tana. També sóc conscient que aquesta millora no ha estat fruit de la meua col·laboració i implicació, sinó que s'ha beneficiat d'un projecte d'intervenció continu per part de l'associació Boskan. Aquest aspecte, però, es correspon amb la temàtica d'aquest Treball de Fi de Màster, desplegant a través d'una metodologia mitxa, caracteritzada per realitzar investigació i posteriorment intervenció.

Pel que fa als rols d'investigadora i participant de les teràpies, aquests es queden una mica coixos pel fet de trobar-me en un entorn tan delimitat i marcat. Estem parlant d'una intervenció en una escola d'educació especial, amb uns horaris i maneres d'actuar preestablerts, i d'una nena a qui els canvis dràstics li produeixen pànic, amb la qual cosa, l'única solució viable era portar a terme la participació juntament amb els professionals de Boskan, per tal d'obtenir el màxim de dades fiables possibles.

Tanmateix, d'aquesta intervenció i intrusió en el món de les teràpies es desprenen un seguit de conclusions importants a tenir en compte:

Com bé han demostrat les aportacions de les diferents professionals terapeutes, hi ha un seguit de variables a tenir en compte per tal de poder aplicar una teràpia amb gossos de manera satisfactòria i eficaç. Aquestes variables delimiten molt els camps d'actuació i fan que s'hagin de buscar escenaris òptims concrets.

Seguint amb les aportacions de les professionals, aquestes m'han confirmat que hi ha diferents maneres de mesurar els beneficis de les teràpies, ja que algunes de les associacions ho recopilen de manera qualitativa mentre que d'altres els resulta més senzill el mesurament de dades quantitatives. Això demostra que és un món bastant nou, que tothom fa el seu camí per intentar trobar allò que més els hi funciona, però que no hi ha res establert, ni bases científiques que puguin delimitar una mica les actuacions de les associacions o professionals de les teràpies.

El tractament d'infants amb trastorns representa tot un repte, complicat i canviant alhora, i que esdevé molt difícil –per no dir impossible- extraure'n generalitzacions, delimitar una manera d'actuar general que pugui servir a tots els nens i nenes per igual. Aquesta diversitat complica l'establiment d'unes bases sòlides que puguin erigir-se com a patrons per a les persones que de manera professional s'hi dediquen o s'hi poden dedicar. Per tant, la viabilitat i l'eficàcia de les teràpies també depèn del tipus de pacient, de l'animal utilitzat, de l'entorn, del context i de les casuístiques de cada situació.

Pel que fa al cas concret de la Carla, els resultats de les investigacions han sigut positius, permetent experimentar unes millores importants en els àmbits de la comunicació, les relacions i la conducta; pilars especialment danyats en els infants autistes i que, per tant, demostren un camí d'esperança i millora. Aquests resultats també han estat possibles gràcies al rol i actuació de la terapeuta i investigadora, que han utilitzat a la gossa com a un agent estimulador per a l'acció i per a les relacions, facilitant així la interacció entre la gossa i la nena, tot establint-se finalment un vincle prou potent.

Tanmateix, hi ha un seguit d'inconvenients que es desprenen d'aquestes teràpies i és el fet de l'animal en si mateix. S'ha de tenir en compte que els gossos són éssers vius i que, com a tals, tenen unes necessitats concretes, així com una manera d'actuar i pensar pròpies. Per tant, la selecció de l'animal és molt important, ja que ha de disposar d'unes característiques i capacitats apropiades per a la realització d'aquest tipus d'activitats, així com una bona relació amb la seva ensinistradora, que facilitin el decurs de les sessions amb els alumnes. També trobem, relacionat amb l'animal, el fet de que s'ha de mantenir i necessita unes cures concretes que costen temps i diners, i se sap que moltes vegades aquests són béns escassos.

En l'àmbit del finançament s'ha pogut comprovar que no són teràpies massa econòmiques, ja que necessiten d'un seguit de materials i recursos que s'han d'adquirir i després mantenir i, a més a més, s'ha de tenir en compte tot el procés d'ensinistrament i cura de l'animal fins que té l'edat i el caràcter òptim per a poder intervenir en sessions.

A mode general i de prospectiva....

Aquesta escassetat de resultats o aportacions científiques respon a dos factors. Per una banda, es fa imprescindible un augment del finançament, ja que els recursos destinats actualment a la investigació de la interacció amb animals no permet l'amplitud i profunditat d'estudi requerits. Alhora, el seu finançament seguirà sent escàs fins que les investigacions proporcionin dades empíriques significatives que recolzin la seva eficàcia, entrant així en un bucle difícil de trencar. Per l'altra, trobem els reptes que suposa la incorporació d'animals en molts entorns, com ara hospitals, escoles públiques o llars, fet que també ha frenat també fins al moment possibles recerques al voltant d'aquest escenari i activitat professionals.

Un altre aspecte a tenir en compte és el de la professionalització d'aquest àmbit; segons O'Haire es fa imprescindible un treball de caire més holístic fruit de la interdisciplinarietat entre Pedagogia, Psicologia, Veterinària, Biologia, Medicina o bé Sociologia, per citar-ne algunes; a fi de potenciar un augment exponencial en l'estatus de les investigacions, així com en el suport financer i polític.

Malgrat aquesta precarietat de resultats, no és pot negar l'èxit de les TAAC sobre la millora de la salut mental i la qualitat de vida de les persones, tant pel que fa al seu desenvolupament neurològic i psicològic, com en el social. Com bé defensava la doctora O'Haire (2010), el coneixement dels beneficis dels animals de companyia en la salut humana, tant mental com física, s'han incrementat considerablement en els últims anys. Aquests estudis han demostrar que els propietaris d'animals veuen incrementada la seva salut general en contraposició de les persones que no en tenen.

La tasca que se'ns planteja avui en dia a les persones interessades en aquest àmbit, és la de col·laborar per augmentar l'efecte de les TAAC a una escala major, per comprendre millor els mecanismes i resultats associats d'aquests, i per augmentar la consciència fent que puguin ser utilitzats més eficaçment pel benestar psicològic de les comunitats. La contribució es pot fer amb estudis a petita escala (O'Haire, 2010) en les institucions que permetin l'estada excepcional d'animals en les seves instal·lacions. Una vegada obtinguts diferents resultats a petita escala, la investigació futura es podrà ampliar per a realitzar experiments més rigorosos i controlats. Com defensa Voelker (1995), la falta d'interès dels professionals terapèutics és la

principal dificultat per obtenir dades dels resultats de les TAAC, ja que molts no veuen la necessitat de fer comparacions dels resultats o, simplement, de verificar-los.

La necessitat crítica de la realització d'aquests estudis coincideix, en gran mesura, amb les incògnites plantejades a l'inici d'aquest treball, la qual cosa només reafirma el gran desconeixement d'aquest món així com el plantejament summament interessant i beneficiós de cara a un futur.

Per tant, a mode de conclusió general, aquest estudi ha demostrat que la intervenció amb un/a gos/a pot ser un factor de suport important a l'hora d'educar i treballar amb un infant autista on, malgrat les teràpies no substitueixen els diferents tractament terapèutics, pedagògics o educatius adequats per als infants amb aquest trastorn; sí que representen un suport important i valuós per a l'estimulació d'alguns dels diferents àmbits afectats en aquests infants. Les intervencions amb gossos, per tant, esdevenen un suport més de les teràpies generals a persones amb autisme.

La necessitat crítica de la realització d'aquests estudis coincideix, en gran mesura, amb les incògnites plantejades a l'inici d'aquest treball, la qual cosa només reafirma el gran desconeixement d'aquest món, la precarietat de recursos existents, així com el seu plantejament interessant i beneficiós, que obre una esperança de cara al futur.

Documentació consultada

- Artigas-Pallarès, J. y Paula, I. (2011). El autismo 70 años después de Leo Kanner y Hans Asperger. *Revista de la Asociación Española de Neuropsiquiatría*. 32 (115), 567-587.
- Asperger, H. (1994). Die Autistischen Psychopathen im Kindesalter. *Archiv für Psychiatrie und Nervenkrankheiten*. 117, 76-136.
- Beck, A.M. (2003). El uso de animales en beneficio de los humanos: teràpia assistida por animales: *Manual de terapia asistida por animales*. Barcelona. Fundación Affinity.
- Bisquerra, R. (2009). *Metodología de la Investigación educativa*. Madrid: La Muralla.
- Bryant, B. (1990). The richness of the child-pet relationship; A consideration of both benefits and costs of pets to children. *Anthrozoös*, 3, 253–257.
- Corson, S.A; Corson, E & Gwynne, P. (1995). *Pet-Facilitated Psychotherapy: Pet Animal and Society*. London: Baillere-Tindall.
- Cusack, O. (1991). *Animales de compañía y salud mental*. Barcelona: Fundación Purina.
- Domènech, E. (2013). *Terapia asistida con animales: Técnicas y ejercicios para intervenciones asistidas con animales*. London: Smiles CTAC Inc.
- Eisner, E.W. (1988). *The art of Educational Evaluation. A Personal View*. Londres: The Falmer Press.
- Feagin, J.; Orum, A.M.& Sjoberg, G. (1991). *A case for case study*. Chapel Hill, NC: University of North Carolina Press.
- Fine, A.H. (2003). *Manual de Terapia Asistida por Animales: Fundamentos Teóricos y Modelos Prácticos*. Barcelona: Viena Edicions.
- Friedman, E. (2003). *El vínculo animal-persona: salud y bienestar*. Barcelona: Fundación Affinity.
- Hartley, J. (1994). *Case studies in organizational research*. In Cassell , C.& Symon, G. (eds.). *Qualitative methods in organizational research, a practical guide*. London: Sage, 208-229.
- Kanner, L. (1943). Autistic disturbances of affective contact. *Neurodiversity Child*. 2, 217-250. [Recuperat de:<http://scielo.isciii.es/pdf/neuropsiq/v32n115/08.pdf>].
- Katcher, A.H. (1992). *La salud y el entorno viviente*. Barcelona. Fundación Affinity.
- Kruger, K.A., & Serpell, J.A. (2010). *Animal-assisted interventions in mental health: definitions and theoretical foundations*. De Center for the Interactions of Animals and Society. London: Academic Press.
- Martínez-Abellán, R. (2002). Atención a la diversidad: Pedagogía Hospitalaria. *Terapia Asistida con Animales de Compañía y calidad de vida*. *Actas de las XIX*

Jornadas de Universidades y Educación Especial. Palma de Mallorca: Servei de Publicacions i Intercanvi científic, 845-854.

- Martínez Abellán, R. (2008). La terapia asistida por animales: una nueva perspectiva y línea de investigación en la atención a la diversidad. *Indivisi Boletín de Estudio e Investigación*. 9, 117-144.
- Martos, R., et al. (2015). Intervención asistida con animales (IAA): Análisis de la situación en España. *Escritos de Psicología*. 8(3), 1-10.
- Medina, M.; Vázquez, C. y Mansilla, M.T (1995). *Autismo: hacia la recuperación afectivo-social a través de terapia asistida por animales*. Madrid. IMSERSO.
- Levinson, B.M. (2006). *Psicoterapia infantil asistida por animales*. Barcelona. Viena Serveis Editorials.
- Ridruejo, P. (2006). *Terapia asistida por animales: síntesis y sistemática*. Barcelona. Fundación Affinity.
- Rivière, A. y Martos, R.. (1997). *El tratamiento del autismo: nuevas perspectivas*. Madrid: Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales- Ed. APNA.
- Serpell, J.A. (2003). *In the Company of animals: A study of human-animal relationships*. Cambridge, UK: Press Syndicate of the University of Cambridge.
- Serrano, M.J. (2004). *Manuales de evaluación de la eficacia de la terapia asistida con animales. II. Autismo*. Barcelona. Viena Serveis Editorials.
- Stake, R.E. (1994). *Case Study*. In Denzin, N.K. & Lincoln, Y.S. *Handbook of Qualitative Research*. Sage: London, 236-247.
- Stake, R.E. (1998). *Investigar con estudios de caso*. Madrid: Morata.
- Tucker, M.T. (2004). *The pet partners team training course manual*. Renton, WA: Delta Society.
- Wolf, M.M. & Risley, T.R.(1968). Some current dimensions of applied behavior analysis. *Journal of Applied Behavior Analysis*. 1, 91-97.
- Yin, R. (1994). *Case Study Research. Design and Methods e Applied Social Research Methods Series* Beverly Hills, LA.. [Consultat a www.Ersilia.org/canalrecerca, el 3 de Maig de 2017].

Pàgines WEB consultades

- Generalitat de Catalunya. Llei 19/2009 del 26 de novembre sobre l'accés a l'entorn de les persones acompanyades de gossos d'assistència.
http://dogc.gencat.cat/ca/pdogc_canals_interns/pdogc_resultats_fitxa/?documentId=532498&language=ca_ES&action=fitxa. [Consultat el 20 d'Abril de 2017]
- Associació Catalana de Zooteràpia
www.zooterapias.com [Consultat el 20 d'Octubre de 2016].
- Boskan.
<http://www.boskan.net/> [Consultat el 10 d'Octubre de 2016].
- Centre de Teràpies Assistides Amb Cans. CTAC
<http://www.ctac.cat/CTAC/ctacinicio.html> [Consultat en 12 de Novembre de 2016].
- Fundación Affinity
<http://www.fundacion-affinity.org> [Consultat el 14 de Febrer de 2017].
- International Association of Human-Animal Interaction Organizations. IAHAIO
<http://www.iahaio.org/new/fileuploads/9313IAHAIO%20WHITE%20PAPER%20TASK%20FORCE%20-%20FINAL%20REPORT.pdf> [Consultat en 14 de Febrer de 2017].
- Kruger, K.A.; Serpell, J.A. Center for the interaction of Animals and Society, Department of Clinical Studies, School of Veterinary Medicine. University of Pennsylvania, Philadelphia. <https://goo.gl/oYAdix> [Consultat el 15 de Febrer de 2017].
- Proyecto Tan Amigos
<http://www.tanamigos.es> [Consultat en 22 de Octubre de 2016].